

Kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapet

– En granskning av 1962 års brottsbalk och dess bihang

The criminalization of matrimonial rape.

Innehållsförteckning

1. Motivering av ämnesval	3
2. Syfte	4
3. Tidigare forskning	4
3.1 Åsa Bergenheim	4
3.2 Leif G.W Persson	5
3.3 Folkhälsoinstitutet	9
3.4 Brottsoffermyndigheten	9
3.5 MacKinnon	10
3.6 Bourke	11
4. Frågeställning	12
5. Teoretiska utgångspunkter	13
6. Genusteori	15
7. Material och Metod	16
8. Rättshistorisk översikt	16
8.1 1737	17
8.2 1864	20
8.3 1900	22
9. Resultat	24
9.1 1953 års brottsbalk	24
9.2 1962 års brottsbalk	24
9.3 Första och andra kammarens svar	32
10. Slutsats och analys	35
11. Svar på frågeställning	37
11.1 Vilka föreställningar om kön framträder i debatten?	37
11.2 Vilka föreställningar var nya i förslaget 1962?	38
11.3 Vilka föreställningar motarbetade kriminaliseringen?	39
12. Sammanfattning	41
13. Litteraturlista	42

Kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapet

1. Motivering av ämnesval

Våldtäkt är ett ständigt aktuellt ämne och debatten har florerat under våren 2009. En rapport som kartlägger antalet anmälda våldtäkter i Europas länder publicerades slutet av April 2009. Rapporten sträcker sig från 1979 till dagsläget och situationen för Sverige ser alarmerande ut. Sverige är det land där flest våldtäkter anmäls, före Storbritannien som endast har hälften så många anmälningar som Sverige.

Våldtäkt är ett ämne som man gärna undviker för att det är obehagligt att ta i, man blundar istället för problemet som så uppenbarligen synliggör sig.

En urgammal föreställning om att mannen har rätt att förfoga över sin kvinnas kropp har följt med genom historien. Tänkesättet härstammar bland annat från religiösa eller traditionsenliga stadgar som sade att ett äktenskap fullbordades genom samlag, som gjorde att man helt enkelt var tvungen att gå med på sin make eller makas vilja. Andra idéer som influerat är det såkallade naturrätten som florerade under senmedeltid, alltså att mannen hade rätt enligt naturens principer att tillfredsställa sina behov¹.

Den första lagstadgade förändringen man kan se som stärkt kvinnans rätt inom äktenskapet är 1864 års brottsbalk som förbjöd mannen att misshandla sin hustru. Trots det hade maken fortfarande rätt att tilltvinga sig samlag, men lagen som förbjöd misshandel inom äktenskapet lär ha haft en viss inverkan på antalet inomäktenskapliga våldtäkter.

Under första halvan av 1900 talet försökte man omforma och ändra i gamla lagar, däribland 1864 års strafflag. Resonemangen som gick sade dock ingenting om de inomäktenskapliga våldtäkterna. Istället valde man att poängtera i lagförslagen att lagen inte gäller inomäktenskaplig våldtäkt. En ledande kriminolog betonade kraftigt att man inte under några som helst omständigheter tänkte inkludera de inomäktenskapliga våldtäkterna i lagen. Detta skedde på 1930 talet och det var en accepterad syn, dock började man vid 1935 års betänkande fundera över ifall man skulle inkludera de allra grävsta inomäktenskapliga våldtäkterna då våldtäktsmannen hade stark benägenhet att begå handlingen igen. Vilket genomslag lagen fick i praktiken är dock oklart. 1953 började straffrättskommittén på allvar överväga ifall en kriminalisering av de inomäktenskapliga våldtäkterna var på sin plats. Man

¹ Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid: 31

hade själv vid straffrättskommittén reserverat sig för de eventuella svårigheter lagen skulle innebära. Lagförslaget gick ut på remiss och togs upp igen 1958 som utgör förarbetet till det lagförslag som slutligen räknade in de fall då parterna var gifta med varandra i lagen. Vid 1962 års brottsbalk kan man se en lagstiftad ändring som gjorde att de inomäktenskapliga våldtäkterna inkluderades i lagen.

Jag valde att undersöka 1962 års brottsbalk och dess förarbeten, där man för första gången inkluderar inomäktenskaplig våldtäkt i lagen. Det förefaller uppseendeväckande att inomäktenskaplig våldtäkt kriminaliserades så sent som på 60 talet.

2. Syfte

Det övergripande syftet med uppsatsen är att klargöra hur kriminaliseringsprocessen av inomäktenskaplig våldtäkt såg ut, vilka föreställningar om kön som gjorde att gärningen icke betraktades som ett brott så pass länge samt vilka idéer som låg bakom att lagändringen tillslut skedde.

3. Tidigare forskning

Jag har valt nedanstående litteratur eftersom den täcker våldtäkten både som brott och som allmän företeelse. Ett mer politiskt, samhällsperspektiv har övervägts men i det fallet skulle den rättshistoriska delen reducerats och uppsatsen skulle fått en annan karaktär.

3.1 Åsa Bergenheim har gjort en översikt över vetenskapens och det Svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mellan 1850 och 2000. Det som jag kommer att fokusera på i min uppsats är som jag tidigare nämnt inomäktenskaplig våldtäkt. Bergenheim ger läsaren en historisk översikt av våldtäktsbrottet, i varje sektion av historien tar hon upp de inomäktenskapliga våldtäkterna och ger en vetenskaplig och en rättslig bild av problemet. Hon har, liksom jag, undersökt förarbetena och propositionerna till 1962 års brottsbalk rörande kategorin sedlighetsbrott. Ett argument för att inte förbjuda inomäktenskaplig våldtäkt var vid 1962 års förslag till riksdagen att man var rädd för att kvinnorna i äktenskapen skulle utnyttja lagen till sin fördel på olika vis. Eftersom fri abort inte infördes i Sverige förrän 1975 fruktade lagstiftarna att kvinnor skulle försöka lura rättsväsendet genom att hävda att hon blivit våldtagen. Hade en kvinna blivit våldtagen hade hon rätt att göra abort i de flesta fall. De var också rädda för att kvinnorna skulle utnyttja lagen mot sina män som utpressning, så

att männen skulle göra som kvinnan ville. Man var sålunda rädd att männen skulle förlora sin traditionella maktställning som överhuvud i huset. Det ansågs vara bättre att mannen hade rätt att göra som han ville istället för att riskera att ett fåtal kvinnor skulle utnyttja en ny lag till sin fördel².

Förslagen om illegalisering av inomäktenskaplig våldtäkt röstades slutligen knappt igenom vid riksdagen. Många av dem som satte sig emot förslaget menade att man inte kunde lita på att kvinnan alltid talade sanning, man uttryckte sig i mycket hårda ordalag om kvinnor. Till exempel så menade en del att kvinnan av olika anledningar hade större benägenhet att vilja neka till sexuellt umgänge än mannen men att man inte behövde ta detta gnäll på allvar. En del kvinnor klagade över att de inte ville ha fler barn, varpå en del av de som röstade emot hävdade att kvinnan i sådana fall istället för att klaga borde sterilisera sig. Andra hävdade att en del kvinnor hade en slags personlighetsrubbing som gjorde att de uppfattade verkligheten på ett förvrängt sätt och därför felaktigt kunde tro att mannen hotade henne³.

3.2 *Leif GW Persson* fick hösten 1977 i uppdrag av sexualbrottskommittén att göra en översikt av våldtäktsbrottet i Sverige. Kommittén, som också var med vid förarbetet till 1962 års brottsbalk som jag undersökt i min uppsats, behövde vid början av 80 talet ett underlag för ett förslag till lagstiftning som de skulle komma fram till. I sin avhandling redogör han för "(a) brottets omfattning, struktur, områdesvisa fördelning och förändringar över tiden, (b) själva brottsituationen, (c) de inblandade parterna, offren och gärningsmännen, och deras inbördes relationer samt (d) den rättsliga handläggningen av brottet" (Persson 1981). Trots att boken idag kan ses som inaktuell kan den trots det vara relevant i sammanhanget då den behandlar våldtäkt rätt så nära inpå 1962 års brottsbalk.

Persson stötte direkt på problem i form av den såkallade dolda brottsligheten, alltså de våldtäktsbrott som aldrig kommer till polisens kännedom av olika anledningar. Han menar att den såkallade dolda brottsligheten är särskilt stor vid denna typ av brott. Den utsattes strävan att bibehålla sin personliga integritet gör att de i de flesta fall inte vill förtälja någon utomstående om företeelsen⁴.

Persson menar att våldtäktsbrottet sociologiserades på 1950 och 1960 talet. Istället för att fokusera på gärningsmannen började man nyttja ett perspektiv som i större

² Bergenheim Åsa, *Brottet, offret och förövaren* (2005) sid 279

³ *Ibid* sid 280-281

⁴ Persson Leif GW, *Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet* (1981) sid. 31

utsträckning baserades på situationen, samspelet mellan offer och förövare och i det stora hela händelsen i sig. Persson har inte utvecklat denna tanke och försökt utröna vad den leder till men jag tror att denna process, där våldtäktsbrottet sociologiserades, medförde en del ändringar i brottsbalken. De mest utmärkande förändringarna, enligt regeringsrådet själv, var just det faktum att man ville att företeelsen skulle vara straffbar trots att offret och förövaren hade haft en relation. En annan företeelse, som behandlas i stor utsträckning i de förarbeten som föranledde 1962 års brottsbalk, är hur man ska döma de som har en sexuell relation till varandra eller tidigare haft en sådan relation⁵.

I sina undersökningar har Persson kommit fram till att de vanligaste platserna för våldtäkt är i någons bostad, antingen offrets, förövarens eller deras gemensamma bostad. I de flesta fall rör det sig om människor som tidigare haft en sexuell relation eller att förövaren tolkar kvinnans inviter som en möjlighet till en sexuell relation. Det händer oftast att förövaren besöker offrets bostad och ber att få komma in, varpå kvinnan släpper in honom eftersom hon litar på honom eller helt enkelt inte tror att mannen är kapabel eller villig till att med våld tilltvinga sig sexuell umgänge. Då det senare visar sig att kvinnan inte vill ha samlag sker våldtäkten. Situationer där kvinnan besökt mannens bostad utan att vara inbjuden för att sedan bli utsatt för våldtäkt är sällsynt⁶. Persson menar att uppemot hälften av de så kallade rena våldtäktsfallen sker i gärningsmannens eller bådass gemensamma bostad. Persson menar att det endast är i ett fåtal fall som våldtäkten är planerad sedan länge, oftast rör det sig om att mannen vill ha bort kvinnan från allmänheten för att de ska kunna ha sexuell umgänge, från början kanske inte mannens intention är att våldta kvinnan men när han stöter på motstånd använder han sig av våld. Person menar att gärningsmannen ofta har i uppsåt att förföra kvinnan och därför skiljer henne från folksamlingen⁷. I detta stadium brukar offret vara med på upptåget utan att känna sig varken tvingad eller hotad, även om hon inte har samma intention som gärningsmannen⁸.

Persson menar att en stor del av de grövsta våldsbrotten tar plats i hemmet. Han menar också att de personer man har störst anledning att vara rädda för, rent statistiskt sett, är de som står en nära. Persson menar också att en majoritet av befolkningen istället fruktar att bli överfallen av en främling. När man accepterar att bekanta uppträder omoralisk och inte avlägsnar sig själv eller personen som uppträder olämpligt är händer det att situationen spårar ur. Man räknar med att mörkertalet för företeelser som begås av folk man känner, är stort för

⁵ Persson Leif GW, Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet (1981) sid. 58

⁶ Ibid. sid 60

⁷ Ibid. sid. 66

⁸ Ibid. sid. 70

att offret finner sig i att behandlas på det viset. ”Risken för anmälan minskar när relationen blir tätare”. Enligt Perssons undersökning är 75 % av de tunga våldsbrotten begångna inom familjen eller släkten. Persson menar att mönstret för våldsbrott är detsamma som för sedlighetsbrotten, eller de sexuella brotten. Alltså att de grävsta sexualbrotten begås inom familjen⁹.

Persson har gjort upp en typisk gärningsmannagrupp för våldtäktsbrottet under 70 talet. Han har genom att skapa två grupper där han tar upp vad som är karakteristiskt för varje grupp. Den första gruppen utgörs av män som ger sig på sin före detta fru eller flickvän. Nuvarande par ingår även i denna grupp och förhållandet mellan parterna brukar vara komplicerade och tilltrasslade, speciellt vid anmälningstillfället. Persson menar att detta kaotiska förhållande utgörs av en utdragen följd av händelser som kulminerar i misshandel, sexuella övergrepp, skadegörelse med mera. Våldet är, likt de sexuella övergreppen, ett eget mål för förövaren att uttrycka sin ilska över den rådande situationen. Persson anser att förövaren ser det sexuella övergreppet som ett sätt att skada kvinnan, likt örfilar eller sparkar. Maktrelationerna har betydelse i en sådan här situation, mannen känner sig underlägsen kvinnan, han känner sig övergiven. Kvinnan ser honom som ”ynklig och farlig. Våldet blir hans uttrycksmedel”¹⁰. Persson menar också att den svartsjuka som mannen känner är avgörande för hur förhållandet mellan offret och förövaren ter sig. Varför kvinnan tillåter sig själv att befinna sig i ett sådant förhållande kan bero på att hon har betydligt lägre social och ekonomisk status än vad mannen har. I en del fall ser mannen till att försvaga kvinnans position, både i socialt och ekonomiskt anseende¹¹.

Den andra gruppen består av ett par som inte lever tillsammans med ändå befinner sig i en såkallad kärleksrelation. Kvinnan håller sig, även här likt ovanstående grupp, i bakgrunden. Hon har i stort sett ingenting att säga till om och hon finner sig i att bli orättvist behandlad av mannen. Faktum är att hon inte ens inser att hon blir orättvist behandlad, hennes uppfattning är att ett förhållande ska se ut så, åtminstone accepterar hon det utan att göra sig av med mannen. Kvinnan har i dessa fall väldigt dåligt självförtroende och ger sig själv skulden för att förhållandet inte är bra trots att skulden bör läggas på mannen. Förklaringen till varför männen beter sig som det gör är enligt Persson att de är ”känslomässiga analfabeter” och att ”de förstår helt enkelt inte vad de håller på med”¹². När kvinnan väl bestämmer sig för att gå till polisen beror det främst på att kvinnan vill att mannen ska ha

⁹ Persson Leif GW, Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet (1981) sid. 90-91

¹⁰ Ibid sid... 97

¹¹ Ibid 96-97

¹² Ibid sid... 97

hjälp, för att det oriktiga beteendet ska stävjas. Kvinnan har en förhoppning att samhället ska hjälpa hennes man. Kvinnorna i den här gruppen har också svag social ställning och ser ingen väg ut ur förhållandet, därför accepterar det att bli behandlade på detta sätt. När polisen sedan klargör för kvinnan att det, varken i polisens eller rättsapparatusens uppgifter ingår att hjälpa mannen att bli en bättre man gentemot sin hustru, drar hon tillbaka anmälan. Förhållandet fortgår sedan som innan efter att mannen förlåtit kvinnan¹³.

Övergripande för ovanstående grupper är att män som begår sexual- och våldsbrott mot en person, som man har eller har haft en sexuell relation med, i de flesta fall står över personen social och ekonomiskt. Persson menar att männens överlägsna fysiska styrka inte är avgörande i sammanhanget. Det händer väldigt sällan att en kvinna med högre, eller likartad, social och ekonomisk status än mannen blir offer för våld i hemmet. ”Långvarig hustrumisshandel är utmärkta exempel på detta. Kvinnans ekonomiska och sociala beroende av mannen gör att hon saknar alternativa vägar och därför tvingas kvar i relationen”¹⁴. En sådan förtryckt kvinna anser att hon sätter sig själv och barnen i första hand genom att stanna kvar och ta del av de fördelar mannen för med sig, trots att hon utsätts för sexuella övergrepp och våldsbrott².

För att försöka stävja våldtäkterna hjälper det inte med samhällsåtgärder. Persson menar att våldtäktsfall skiljer sig markant från varandra och det är omöjligt att kunna förutse. Han menar också att tidigare försök att med samhällsåtgärder minska våldtäktsfallen har varit fruktlösa. En man som misshandlar sin fru ser ofta till att exteriören inte speglar det som händer bakom stängda dörrar, det är alltså svårt att upptäcka en kvinnomisshandlare¹⁵.

Det är som sagt svårt att veta vilka åtgärder som ger resultat eftersom sedlighetsbrotten och övergrepp inom familj är ett känsligt ämne som inte alltid kommer till rättsapparatusens kännedom. Dock kan samhällliga åtgärder som hjälper folk som har en svag social och ekonomisk ställning göra att familjevåldet och de sexuella övergreppen avtar. Alkohol och narkotikamissbruk kan också medföra en ökad risk för våldtäkt³.

Enligt Persson är inte ett strängare straff för våldtäkt lösningen på problemet. Istället medför de långa straffen att gärningsmannen hamnar utanför samhället och faller sedan in i samma mönster som från början bidrog till att han begick våld eller sexualbrottet. När gärningsmannen döms till långa fängelsestraff blir man tillfälligt av med problemet men Persson menar alltså att lösningen är svårare än så. Istället bör man lägga resurser på

¹³ Persson Leif GW, Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet (1981) sid. 97

¹⁴ Ibid. sid. 239

¹⁵ Ibid. 237-238

jourverksamhet och dylikt där tanken är att kvinnor ska kunna få hjälp. Tillexempel ska kvinnor som har blivit utsatta för långvarig misshandel få det ekonomiska och sociala stöd som krävs för att hon ska se det fördelaktigt att lämna mannen som plågar dem. Det är av vikt att man verkligen ser till att de som begått våldtäkt inte gör om det, där menar Persson att det finns brister i lagstiftningen idag, läs 1981¹⁶.

3.3 *Folkhälsoinstitutet* publicerade 1996 en rapport för att klargöra hur svenskars sexualvanor med mera ser ut. Rapporten baseras på enkätfrågor som har besvarats av människor i åldrarna 18-60. Rapporten innehåller statistik om den Svenska befolkningens sexualvanor men också deras erfarenheter av sexuella övergrepp med mera. Rapporten redovisar vilken grupp som är mest benägen att utföra sexuella övergrepp samt vilken grupp som är mest utsatt. Dock behandlar inte rapporten den rättsliga aspekten av våldtäkt. Agneta Dreber och Bo Lewin mfl har stått bakom undersökningen, angående svenskars sexualvanor. En av delarna i frågeformulären gällde sexuella övergrepp. Enligt undersökningen ska åtta procent av kvinnorna ha angett att de har utsatts för någon form av sexuellt övergrepp. Endast en procent av männen uppgav att de hade utsatts för ”oönskat våld i sexuellt sammanhang”¹⁷

3.4 *Brottsoffermyndigheten* publicerar årligen de tre bästa bidragen i en bok som heter *Brottsoffer i fokus*. 2001 års bok innehåller bland annat ett bidrag från Charlotte Agevall som problematiserar våldtäkt utifrån inställningar om kön och sexualitet.

Enligt Agevall baseras rättens bedömningar av våldtäktsfall på sina intryck av kvinnan. Det är lättare för kvinnor som vid tillfället för våldtäkten inte bar utmanande klädsel att framstå som trovärdiga. Ifall kvinnan dessutom betett sig lösaktigt är det lätt för den åtalade att övertyga rätten om att han är oskyldig. Andra kvinnor som har mycket svårt att övertyga rättsväsendet att de blivit våldtagna är fruarna vars män står åtalade för våldtäkt. Föreställningen är som sådan att en äkta maka förväntas ställa upp för sin man för att tillfredsställa hans behov¹⁸.

I 2003 års bok har Peter Söderström fått sitt bidrag publicerat. Hans uppsats handlar om hur man bedömer våldtäktsmål, och hur bedömningen påverkas av föreställningar om kön respektive lagstiftning. Söderströms teorier hamnar under rättshistorisk översikt.

¹⁶ Persson Leif GW, *Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet* (1981) sid. 238-239

¹⁷ Lewin Bo m.fl. *Sex i Sverige* (1998) sid. 126

¹⁸ Agevall Charlotte i *Brottsoffer i fokus* (2001) sid. 30-31

Det första lagstiftade stärkande av kvinnans rättigheter inom äktenskapet kan man se i 1864 års brottsbalk där det blev olagligt för en make att misshandla sin fru. Även om inomäktenskaplig våldtäkt fortfarande var lagligt måste en lag som förbjöd misshandel av sin äkta hälft det svårare för männen att våldta sina fruar. Hur mycket kraft man var tillåten att bruka när man tilltvingade sig samlag framkommer dock inte. Det finns exempel på fall där offret har avlidit men förövarens förhållande till offret har gjort att han ändå slapp det värsta straffet som på den tiden var dödsstraff¹⁹.

I 2003 års bok finner man även Marie Erikssons uppsats. Hon skriver om mäns våld mot kvinnor inom äktenskapet och 1864 års strafflag som gjorde det olagligt att slå sin fru. Lagen är dessutom den som efterträdes av 1962 års strafflag som jag ska undersöka¹.

Marie Eriksson undersöker bakgrunden till varför mannen hade rätt att misshandla sin fru fram till 1864 och vad det var som gjorde att förhållandet ändå uppmärksammades och en lagändring genomfördes. Enligt Eriksson hade mannen denna rättighet för att det ansågs vara en nödvändighet att mannen fick nyttja våld för att hålla sin fru i styr. Ett grövre brott mot den allmänna samhällsordningen var i så fall en maka som inte skötte sina husliga plikter och som inte tillfredsställde sin make¹.

Marie Eriksson menar att kvinnor än idag inte har tillräckligt stöd av lagen och rättsväsendet. Väldigt många kvinnor i dagens samhälle vågar inte anmäla sina män av olika anledningar. Eriksson försöker med statistik stärka sin tes och lägger fram statistik över mord på kvinnor mellan 1991 och 94 där det framkommer att ca två tredjedelar av alla mord som skett så hade offret antingen en relation eller ett avslutat förhållande med gärningsmannen²⁰. Alltså kan inte lagen och rättsväsendet erbjuda ett tillräckligt stöd till de kvinnor som antingen har lämnat sin man eller sätter sig upp mot honom.

3.5 Catharine A MacKinnon har de senaste 25 åren skrivit om kvinnors rättigheter i lagen angående våldtäkt, abort, prostitution och trakassering från utgångspunkten att det är män som skriver lagarna som sedan ska bedöma kvinnorna. Männen har dominerat de instanser som har bestämt lagarna och därför har deras synsätt präglat en manlig syn på situationen. Lagarna skapades då kvinnorna inte fick läsa eller skriva och verkligen inte rösta²¹.

Hon menar att en lagstiftning inte behöver leda till en förändring i praktiken och att kvinnors rättigheter trots en lagstiftning som ska verka för ökad jämställdhet inte ändras.

¹⁹ Eriksson Marie, i *Brottsoffer i fokus* (2003) sid. 87-89

²⁰ *Ibid* sid... 87-88

²¹ MacKinnon Catharine A, *Women's lives men's laws* (2005) sid. 121

De gamla föreställningarna ligger ändå kvar i samhället, men en lagändring kan i vissa fall bidra till att en omfattande samhällelig förändring sker²².

Hobbles grundade den naturliga maktordningen i förmågan att döda, Locke menade att om man inte lämnade en regim stöttade man den, Rousseau sammanfattade de mänskliga grundläggande begären mat, en kvinna och sömn. Ovanstående synsätt kan verka primitivt men MacKinnon menar att dessa föreställningar ligger bakom kvinnans underordnade position i historien och än idag. Enkelt uttryckt så betyder det att de som är starkast bestämmer, att kvinnan endast ses som en mans tillhörighet och att om kvinnan inte lämnar mannen så samtycker hon med den behandlingen hon utsätts för i hans sällskap²³.

Människor har alltid missbrukat sin mot de svagare socialt formade människorna. De starka har sexuellt utnyttjat de svagare och ofta utgörs den svagare parten av kvinnor. Man kan inte säga att det biologiska könet utgör förutsättningar för en våldtäktsbenägen människa och offret behöver inte alltid vara en kvinna. Många offer har varit barn och då spelar inte det biologiska könet någon roll. Det finns också exempel på kvinnor som har haft andra kvinnor som sexslavar i fängelset. Dessutom är det endast en liten del av den manliga befolkningen som är kapabla till att begå en våldtäkt²⁴.

3.6 Joanna Bourke menar att när kvinnan säger ja till att gifta sig avsäger hon sig dessutom rätten att säga nej till sin man för att framtid. I USA, England och Australien var det lagligt fram till slutet av 1900 talet att våldta sin fru²⁵. När man vid slutet av 1800 talet började fundera på de negativa sidorna med legal våldtäkt inom äktenskapet fokuserade man på männen. Man menade att det var skadligt för männen att utsätta sin fru för våldtäkt då det kunde leda till att man blev psykiskt stressad och få hjärtproblem. Varför man resonerade såhär och vad man grundade tankarna på är dock oklart. Man jämförde tilltvingat samlag med frun med att masturbera, samma destruktiva mönster sågs ligga bakom beteendet. Synen förändrades inte mer än att de såkallade moderna männen valde att diskutera sina beslut med sina fruar. För övrigt såg man hemmet som en plats där mannen skulle vila upp sig från dagens bestyr och förlusta sig med sin kvinna som han ville. Denna syn var allmänt accepterad, just för att kvinnornas röst inte hördes ut i samhället, det var männen som bestämde lagarna och det var männen som röstade²⁶.

²² MacKinnon Catharine A, *Womens lives men's laws* (2005) sid. 103

²³ *Ibid* sid. 116

²⁴ *Ibid* sid. 241

²⁵ Bourke Joanna, *Rape a history from 1860 to the present day* (2007) sid. 305

²⁶ *Ibid* sid. 310

I Sverige blev det olagligt att misshandla sin fru i och med 1864 års brottsbalk, den lag som Marie Eriksson undersöker. Det verkar konstigt att man nästan hundra år senare fortfarande fick våldta sin fru om man inte fick misshandla henne. Enligt de lagar som gällde i Sverige innan 1962 års brottsbalk krävdes mycket svårt våld för att det överhuvudtaget skulle räknas som våldtäkt så det skulle alltså vara möjligt att våldta sin fru utan att ge henne synbara skador. Bourke har förklarat det hela utifrån den modell som tillämpades i USA, England och Australien. Man fick alltså inte misshandla sin kvinna men man hade full tillåtelse att misshandla hennes vagina. Visade frun upp blåmärken eller liknande kunde mannen legitimera våldet med att han försökte tilltvinga sig sexuellt umgänge. Som sagt började röster om kvinnans rätt till sitt eget könsorgan förklarade man situationen med att kvinnan skulle fungera som den överlägsne mannens kroppsliga slav²⁷.

4. Frågeställning

Efter att ha studerat och tagit del av diverse översikter inom det valda området har jag kommit fram till följande. Min huvudfrågeställning är hur kriminaliseringsprocessen av våldtäkt inom äktenskapet har sett ut fram till 1962. Jag skall studera propositioner till 1962 års brottsbalk där en betydande förändring i lagstiftningen ägde rum. Enligt lagrådet var den största förändringen inom sedlighetsbrottet att man nu tänkte inkludera de inomäktenskapliga våldtäkterna i lagen. Andra frågor som jag har som förhoppning att besvara, men som faller utanför resultatet och istället hamnar i bakgrunden av uppsatsen, är hur lagen såg ut innan 1962 års brottsbalk, främst då 1864 års strafflag som gjorde det olagligt för mannen att misshandla sin fru.

En annan aspekt som jag till en början var intresserad av att undersöka vilken genomslagskraft lagen har haft i praktiken eftersom inomäktenskaplig våldtäkt inte var ett brott innan 1962 års brottsbalk är förefaller det tämligen orimligt att få tag i uppgifter som hade kunnat klarlägga antalet våldtäkter i äktenskapet innan det kriminaliserades. Slutligen göra någon form av samhällshistorisk analys där jag försöker förklara varför ett behov av en lag som kriminaliserade inomäktenskaplig våldtäkt och följderna av kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapen i en rättslig, politisk och kulturell jämförelse.

²⁷ Bourke Joanna, Rape a history from 1860 to the present day (2007) sid. 308

- Hur resonerade man i förarbeten, propositioner och dylikt när inomäktenskaplig våldtäkt kriminaliserades?

För att besvara huvudfrågeställningen tar jag hjälp av nedanstående frågor.

- Vilka föreställningar om kön framträder i debatten?
- Vilka föreställningar var nya i förslaget 1962?
- Vilka föreställningar motarbetade kriminaliseringen?

5. Teoretiska utgångspunkter

Just våldtäcktfall uppmärksammas ofta i media då allmänhetens uppfattning skiljer sig från domen som utfärdas. Ofta hör man att straffen är för lindriga eller att gärningsmannen frias på högst godtyckliga grunder som till exempel att offret får skylla sig själv med tanke på att hon klädde utmanande eller uppträdde på ett sätt som kunde få gärningsmannen att tro att offret ville ha samlag med honom. Dessutom sade 1962 års brottsbalk att om offret och förövaren ingick i ett förhållande, som till exempel äktenskap, ses brottet som betydligt mildare. I ett sådant fall döms man istället för *våldförande* och får därför ett avsevärt lindrigare straff. Jag hade också hört att man räknar med ett stort mörkertal, alltså att våldtäkter sker men att offret inte vågar anmäla händelsen på grund av skam och rädsla. Den dolda brottsligheten för de inomäktenskapliga våldtäkterna, eller i de fall då förövaren och offret har någon form av känslomässig relation till varandra, är stor. Det finns flera anledningar för offret att inte anmäla förövaren. En anledning kan vara att man inte vågar på grund av att man råkar illa ut igen, enligt Persson ser förövaren ofta till att offret inte ser någon väg ur missförhållandet. Mannen, i förhållande med utdragen kvinnomisshandel och sexuella övergrepp, har ofta högre social och ekonomisk status än kvinnan eller så ser han till att kvinnan förlorar kontakt med vänner, för att klippa av hennes livlinor. En del kvinnor tillåts inte ens att gå till jobbet och tappar därmed helt kontakten med omvärlden och de har ingen som de kan ta upp problemet med. En annan anledning till att kvinnan inte anmäler beror på att hon faktiskt har känslor för mannen och för att hon hyser en förhoppning om att händelsen bara var en tillfällig och att han kommer att förändras. Kvinnan sätter kanske sig själv och barnen i första hand eftersom

mannen försörjer dem ekonomiskt, och utstår därför övergreppen. Varje litet tecken på ömhet och försoning från mannens sida gör att kvinnan inte vill anmäla honom²⁸.

Charlotte Agevall försöker utröna vad en våldtäkt är och ifall det ska placeras inom kategorin sexuell handling eller våldshandling. Särskilt inomäktenskaplig våldtäkt belyser frågan vilken natur gärningsmannens handling har. De forskare som har behandlat ämnet menar att förövaren antingen har någon form av psykisk störning som gör att man handlar så eller att man helt enkelt inte har kunnat kontrollera sina lustar och därför våldfört sig på kvinnan. En del försöker också helt skilja heterosexualitet, eller sexualitet överhuvudtaget från våldtäkten. De menar att sexualitet är något som bygger på ömsesidighet och kärlek och våldtäkt grundas i motsatserna, alltså maktmissbruk och fruktan. Inom de scenarion, angående kvinnor som under en längre period blivit utsatta för övergrepp inom äktenskap eller relation, som Persson beskriver kan man skönja samtliga av ovanstående känslor, alltså ömsesidighet, kärlek, maktmissbruk och fruktan²⁹.

Agevall anser att begreppet sexualitet är något som människan själv har skapat och definierat genom historiens gång. De sociala maktrelationerna har gjort att maknen fått en underordnad position samt att man fortsätter att skilja könen från varandra genom att belysa dess olikheter. Kvinnan definieras och ses alltså utifrån mannens synvinkel och framställer sig därför själv omedvetet som passiv. Detta sätt att framställa sig själv ligger djupt förankrat i samhället. Kvinnan blir alltså en passiv, underkastad varelse som männen ska bli upphetsade av och tillfredsställa sina behov hos. Agevall menar att denna konstruerade bild av sexualitet och att degraderar kvinnan till ett objekt är grunden till kvinnoförtryck i dagens samhälle². Pojkar i dagens samhälle möts ständigt av bilder och uppfattningar om vad sex och sexualitet är. Dels utsätts de för den allmänt vedertagna och accepterade bilden av sexualitet som jag resonerar kring tidigare i texten. Denna bild speglas även, enligt mig, i media där mönstret med kvinnan som underkastad finns kvar. Man förväntar sig att den gifta kvinnan ska vara medgörlig. Definitionen på samtycke skiljer sig kraftigt från i verkligheten och inom rättsväsendet. Enligt Agevall påverkar också pornografin mäns syn på sex då det speglar en överklig och orimlig bild av hur det verkligen är. ”Pornografin gör kvinnan till objekt medan mannen får agera subjekt och skildrar sexualitet som något som sker mellan en person och ett ting”³⁰. Denna syn kan få män att behandla sina fruar eller flickvänner efter sina egna behov. Enligt Agevall så skiljer sig forskningslägret här då en del anser att pornografin gör att

²⁸ Persson Leif GW, Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet (1981) sid. 96-97

²⁹ Agevall Charlotte i brottsoffer i fokus (2001) sid. 28-29.

³⁰ Ibid. sid. 30

våldtäktsbenägna män får utlopp för sina drifter genom att kolla på pornografi medan andra forskare menar att pornografin har bidragit till en kvinnosyn som gör männen som exponerar sig själv för den mer benägna att begå en våldtäkt³¹.

I de fall där offret och förövaren har eller har haft en relation, såsom ett äktenskap, är det svårt för rättsväsendet att avgöra vad som skett eller vems del av historien de ska tro på. Agevall menar att förövaren ofta inte riktigt förstår att offret är omedgörligt, maken förväntar sig helt enkelt att frun vill ha samlag. Förövarens syn på det hela skiljer sig då markant från offret. I en del förövares ögon klassas handlingen som sex, inte som våldtäkt³². Agevall, däremot resonerar vidare kring begreppet våldtäkt och ställer frågan ifall det rör sig om sexualitet överhuvudtaget. Hon menar istället att det handlar om något annat behov hos förövaren. Hon vänder sedan på resonemangen och ställer också begreppet på sin spets genom att ställa sig frågan hur man kan döma någon för någonting som han själv ser som normalt sexuellt beteende. En del av dem som begår våldtäkt inser inte själv att de gör det eftersom de har indoktrinerats i bilden som samhället projicerar, alltså att kvinnan ska vara passiv i sin sexualitet och mannen som initiativtagare³³. Som jag uppfattar det så menar Agevall inte att våldtäktsmän ska gå fria. Däremot tror jag att hon ger samhället skulden för våldtäkt. Hon menar att man i vardagen möts av bilder och föreställningar som bidrar till att en del män får den skeva bild de har av kvinnor och sexualitet.

6. Genusteori

Hirdman förklarar den skillnaden mellan könen som råder genom två förklaringsmodeller. Den ena utgörs av det resonemang Bourke och MacKinnon dels använder sig av, alltså den socialdarwinistiska skolan där det naturliga urvalet har gjort att vissa har större makt än andra. Den andra förklaringsmodellen är den då mannen ses som en ond varelse vars syfte är att trycka ner kvinnan. Hirdman menar att dessa förklaringsmodeller är uråldriga och missvisande. Hon menar visserligen att det kan finnas gamla mönster som lever kvar än idag. Ett barn föds in och indoktrineras till att bli på ett visst sätt utifrån sin omgivnings uppfattningar, alltså föräldrarnas syn på verkligheten. Man kallar de nedärvda föreställningarna för genuskontrakt och det styr hur man uppfattar verkligheten, sig själv och

³¹ Agevall Charlotte i brottsoffer i fokus (2001) sid 30-32

³² Ibid. sid. 34

³³ Ibid. sid. 32

vad som är rätt respektive fel. Men Hirdman vill förklara det hela på ett aktuellare plan och menar att de sociala skillnaderna skapas i klyftan mellan könen. Hon anser att ju längre könen står från varandra ju mer accepterat blir det att mannen har övertag. Man måste komma ifrån föreställningen att det överhuvudtaget finns olika kön, inte de biologiska utan de socialt konstruerade³⁴.

7. Material och metod

Jag kommer att göra en kvalitativ analys av propositioner och förarbeten till 1962 års brottsbalk. I huvudsak kommer jag att använda mig av en bok från riksdagstryck som heter *Bihang till riksdagens protokoll år 1962, kungl. Maj:ts proposition 1962:10*, som innehåller förslag till brottsbalken. 1962 års brottsbalks huvudsyfte var att ersätta 1864 års strafflag.

För att läsaren ska kunna göra egna avvägningar så tänker jag tillämpa det som Larsson kallar för *intersubjektiv prövbarhet*. Begreppet innebär att läsaren ska kunna gå tillbaka och göra om den empiriska undersökningen och då förhoppningsvis komma fram till samma resultat. Ifall slutsatserna man senare drar utifrån resultaten inte stämmer överrens med varandra spelar ingen roll, det är resultatet som ska kunna prövas och framställas på ett korrekt sätt. Dessutom leder dessa olika tolkningar till att andra frågor väcks och därmed undersöks av andra forskare³⁵.

8. Rättshistorisk översikt av våldtäktsbrottet

Marie Eriksson refererar till John Stuart Mill när hon skriver om mannens rätt att våldföra sig på kvinnan för att bibehålla sin maktposition i ett förhållande. Denna lag, som gav männen viss rätt att våldföra sig på sina kvinnor, har tagits bort i Sverige och många andra länder. Det ansågs enligt Eriksson på 1500 talet vara en nödvändighet för att samhället skulle hållas samman att mannen fick utdela en rimlig dos med kroppslig åga mot sin hustru, för att stävja ett oönskat eller oacceptabelt beteende,³⁶. Ifall kvinnan inte utförde sina plikter och inte

³⁴ Hirdman Yvonne i Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (red) Genushistoria – en historiografisk exposé (2004) sid. 116-121

³⁵ Bjarne Larsson, Forma historia *Metodövningar* (2002) sid. 17-18

³⁶ Eriksson Marie, i *Brottsoffer i fokus* (2003) sid. 90

visade underlägsenhet inför mannen ansågs det vara ett större brott mot den gudomliga ordningen än att mannen utövar fysiskt våld mot kvinnan i äktenskapet³⁷.

Enligt Söderström blev lagen som trädde i kraft 1864 ett sätt att olagliggöra våldtäkt inom äktenskapet. Lagen gjorde så att männen inte längre hade rätt att slå sin fru. 1962 års brottsbalk var alltså den första lagen som förbjöd våldtäkt specifikt inom äktenskapet. Trots att lagen trädde i kraft 1965 dömdes ingen för inomäktenskaplig våldtäkt förrän 1984. England gjorde inomäktenskaplig våldtäkt till ett brott först 1991, vårt grannland Finland 1994 och den sista Amerikanska delstaten så sent som 1996³⁸.

Agevall menar att kvinnor behandlas olika av rättsväsendet, de kvinnor som anses ärbara blir trovärdigare i rätten. Kvinnor som klär sig på ett visst sätt eller som uppför sig promiskuöst förefaller ofta som icke trovärdiga i rätten och förövarna har då lättare att komma undan. Enligt Agevall är det en allmänt vedertagen uppfattning inom rättsväsendet att en kvinna i ett äktenskap förväntas ställa upp för mannen och därför är det svårare att döma gifta män för våldtäkt mot sin fru. Detta gäller inte bara ett gift par, det räcker med att mannen och kvinnan har en relation till varandra för att ett förmodat samtycke från kvinnans sida. Däremot antar man att en kvinna som blir överfallen av en okänd man inte förväntas vara medgörlig. Kvinnor som har någon form av relation till förövaren har mycket svårare att förklara sig i rätten. Agevall menar att det inte behöver röra sig om en partnerrelation det räcker att man har någon koppling med förövaren för att man ska mista sin trovärdighet som offer. Det kan röra sig om en granne, styvfar eller liknande för att det ska räknas som en relation. Alltså antar man att en kvinna hellre är medgörlig mot sin granne eller styvfar än mot en främling eller en berusad tonåring³⁹.

Det krävs även att offret har gjort fysiskt motstånd mot förövaren för att hon ska verka trovärdig. Agevall synliggör det paradoxala i ovanstående resonemang. Kvinnan måste uppfylla två kriterier för att vara trovärdig. Det första är att hon ska framställas som ett oskyldigt offer. Det andra är att hon ska ha gjort våldsamt fysiskt motstånd vilket stjälpur bilden av kvinnan som ett oskyldigt offer. Därför är det svårt för kvinnan att överhuvudtaget framstå som trovärdig⁴⁰.

8.1 1734 års strafflag

³⁷ Eriksson Marie, i *Brottsoffer i fokus* (2003) sid. 90

³⁸ Söderström Peter i *brottsoffer i fokus* (2003) sid. 13-14

³⁹ Agevall Charlotte i *brottsoffer i fokus* (2001) sid. 30-31

⁴⁰ *Ibid.* Sid. 32-33

Den äldsta lagen som talar om våldtäkt i Sverige är från 1200 talet då man ville skapa ett säkert samhälle och skydda sina medborgare. I lagen ingick bland annat ”grova våldsbrott, såsom dråp, lemlästning och våldtäkt”⁴¹. Straffet för ett sådant brott mot friden i samhället var dödsstraff eftersom man på den tiden tillämpade principen öga för öga, tand för tand i Sverige. Detta härstammar från den såkallade mosaiska lagen, alltså att man begår ett brott mot Gud och ska därför straffas med döden¹. I denna lag går det inte att skönja några tecken för att inomäktenskaplig våldtäkt var ett brott eller inte.

Det var, liksom idag, svårt för offret att bevisa att hon blivit våldtagen förutom om förövaren blivit tagen på bar gärning. Dessutom kunde förövaren frias om han lyckades frammana en mängd människor som kunde intyga att han talade sanning. I den del fall tvingades förövaren gifta sig med offret och betala en summa som översteg hemgiften. Våldtäkt kunde alltså tänkas ingå i parbildningen i dåtidens samhälle. Detta gälldes dock endast då förövaren och offret har haft en personlig relation med varandra tidigare⁴². Följaktligen kunde en man våldta sin före detta kärlek och sedan tvinga henne att gifta sig med honom.

Redan vid denna tidpunkt kan man se de mönster som finns än idag, alltså att förövarens straff mildras om han har eller har haft en relation till offret, här ingår inte den sortens relationer som Agevall talar om, en granne, styvfar eller dylikt. Det Bergenheim menar med relation är någon form av vänskaplig eller kärleksfull relation⁴³.

Lagen som växte fram under 1200 talet förändrades år 1685 då man, istället för att blint lita på vittnena på grund av deras antal, började göra utredningar och dylikt för att sedan göra en övertvängning ifall det var våldtäkt eller ej. Ett råd av lekmän tillsattes för att göra dessa avvägningar, alltså studera bevismaterial och lyssna på vittnesskildringar. Tyvärr var dessa lekmän män eftersom kvinnor inte fick inneha den typen av tjänster. Redan här kan man göra en koppling till Agevalls teorier om att kvinnan bedöms utifrån mannens synsätt. Det blev enligt Bergenheim betydligt svårare för kvinnorna att bevisa att en våldtäkt hade skett då hon bedömdes av enbart män⁴⁴.

Det fanns en del positiva inslag i dåtidens lagstiftning som bland annat gav offret rätt att döda förövaren om hon sedan kunde få sin berättelse stärkt av sex stycken vittnen. Kvinnan friades alltså från skuld och kunde inte dömas för mord eller dråp⁴⁵.

⁴¹ Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid. 29

⁴² Ibid. sid. 30-32

⁴³ Ibid. sid. 30

⁴⁴ Ibid. sid. 34

⁴⁵ Ibid. sid. 32

Utifrån ovanstående samt från förslag från lagkommissionen 1696 växte 1734 års strafflag fram. Man tog mycket inspiration från Europa, kristen och judendomen vid utformandet och man betonade att man begick ett brott, inte bara mot offret, utan mot gud⁴⁶.

De största ändringarna som man införde i den nya lagen var att man i sina utredningar avgjorde ifall offret varit med på att ha sexuellt umgänge eller ifall det rörde sig om våldtäkt. Det räcker inte med att kvinnan själv uppfattar det som våldtäkt, nämndemännen måste göra en bedömning utifrån mannens synvinkel. Man ifrågasätter kvinnans trovärdighet. Om kvinnan innan våldtäkten har mist sin oskuld sjönk hennes trovärdighet, har hon dessutom accepterar mannens sällskap var det högst osannolikt att man skulle ta hennes parti vid en rättegång. Här kan man återigen skönja hur historien sätter sina spår i dagens rättsväsende. En kvinna som från början accepterar mannens sällskap har svårare att bli trodd av domstolen⁴⁷.

En professor vid namn Johannes Schefferus var på 1600 talet förespråkare för naturrätten. Enligt honom var det naturligt rätt för mannen att våldta sin fru om han har behov av det⁴⁸. Dessa idéer kom fortfarande att gälla i de kommande lagstiftningarna

I 1734 års strafflag fanns det inget som talade för att våldtäkt inom äktenskapet var straffbart. Enligt äldre källor, som också användes vid författandet av lagen 1734, hade både mannen och kvinnan viss rätt att kräva samlag av sin partner. Mycket på grund av att ett äktenskap inte kunde fullbordas utan samlag och möjligtvis barnaskapande. Än idag hör man den gamla regeln om att ett äktenskap fullbordas med samlag. På medeltiden och i tidigmodern tid tolkade man detta bokstavligt, man hade således rätt att kräva samlag av sin partner. Kvinnan hade ingen rätt att förfoga över sin egen kropp, utan den bestämde mannen över. Dock gällde föreskriften även det omvända hållet, följaktligen kunde en kvinna kräva sin äkta make att fullborda äktenskapet genom samlag. Under medeltiden fanns det högst få godtyckliga anledningar till att genomföra en skilsmässa, en anledning som var accepterad var just ovanstående. Ifall den ena parten inte ville ställa upp på samlag för att fullborda äktenskapet kunde den andra parten begära skilsmässa³.

I 1734 års lag var det fortfarande inget brott att våldta sin hustru. Det spelade det ingen roll ifall kvinnan var med på det eller inte. ”Även om kvinnan var ett självständigt rättssubjekt var hon omyndig och därmed hade hon inget eget rättsskydd”⁴⁹. Man kan säga att kvinnan var mannens ägodel, dels i det avseendet av han kunde göra som han ville med henne

⁴⁶ Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid 34-35

⁴⁷ Ibid. sid. 36

⁴⁸ Ibid. sid. 31

⁴⁹ Ibid. sid. 37

inom äktenskapet. Dessutom sade de äldre källor att våldtäkt var ett ärende som betraktades som stöld av någon annans egendom⁵⁰. Kvinnan betraktades som ett objekt som mannen hade skaffat sig och om någon våldtog henne betraktades det som en stöld av hans bästa ägodel.

Under nästan hela 1700 talet influeras den svenska kulturen och samhället av upplysningens idéer. Med kung Gustav III, som var starkt influerad av upplysningsfilosoferna Voltaire och Montesquieu i spetsen ändrar man på lagarna vid slutet av 1700 talet. Dödstraffet försvinner från många brott, däribland våldtäkt⁵¹. Dock stärks inte kvinnans roll i äktenskapet.

8.2 1864 års strafflag

Lagen påverkades av de strömningar som pågick under slutet av 1700 talet, alltså upplysningen. Sveriges rättsväsende försökte att förskjuta makten från kungen och kyrkan till riksdag och regering. Man frångick därför de principer man tidigare använt sig av, det vill säga den mosaiska lagen om vedergällning. Straffet för våldtäkt skulle inte längre vara döden förutom i vissa fall, vilket jag kommer till senare⁵².

Kyrkan förlorade dock inte sitt inflytande i rättsväsendet, dess tentakler sträckte sig genom den folkliga tron ut i samhällets instanser. Man tillämpade den såkallade sedlighetsprincipen, alltså att man bryter mot den allmänna ordningen om man begår vissa brott som till exempel våldtäkt. 1734 års lag hade använt principen om kvinnofrid då man skulle kategorisera brottet⁵³. Vid lagens införande 1864 kategoriserade man brottet som brott mot annans frihet⁵⁴.

En tydlig ändring i 1864 års lag var att kvinnan inte längre var tvungen att göra lika kraftigt fysiskt våld för att bli trodd. Tidigare var det ett bra bevis om kläderna var sönderslitna och man kunde uppvisa sår eller liknande. Den nya lagen satte istället förövaren i fokus då hotbilden fick en större betydelse. En man kunde tidigare ha hotat en kvinna till livet om hon inte varit medgörlig och enkelt kommit undan lagens arm eftersom kvinnan inte gjort motstånd, inte hade sönderrivna kläder eller blåmärken att visa upp. Att lägga brännpunkten på förövarens handlande istället för offrets tycker jag är ett sätt som borde tillämpas mer idag istället för att ge offret skulden för en kraftigt frihetsberövande handling på grund av klädsel, beteende eller rykte⁴.

⁵⁰ Bergenheim Åsa, *Brottet, offret och förövaren* (2005) sid 37

⁵¹ *Ibid.* sid. 39-40

⁵² *Ibid.* sid. 54-55

⁵³ *Ibid.* sid. 55-56

⁵⁴ *Ibid.* sid. 58

En annan punkt som är central i 1864 års strafflag är att våldtäktsbrottets straff avgörs i förhållande till hur mycket våld som brukades mot offret. Då förövaren brukade så pass mycket våld att offret tog stor skada kunde man dömas till livstids fängelse. Dödstraffet försvann inte helt, som jag nämnde tidigare, ur svensk lag. En våldtäktsman som dödade sitt offer fick dödstraff, åtminstone i de flesta fall. Det hände dock att gärningsmannen fick ett lindrigare straff om omständigheterna var mycket speciella⁵⁵.

I denna lag stärks kvinnans inomäktenskapliga rättigheter eftersom mannen förbjöds misshandla en hustru som inte fullföljer sina plikter. Samtidigt stärktes den ogifta kvinnans ställning i våldtäktsfall, hon hade nu hel självbestämmanderätt till sin kropp. Dock hade mannen fortfarande rätt till sin kvinnas kropp inom äktenskapet. ”Den gifta kvinnans kropp hade maken utnyttjanderätt¹.

Uppfattningen om offrets respektive förövarens roll vid våldtäkterna förändrades dock under 1800 talet trots att man de senaste decennierna lade större vikt vid förövarens uppträdande än att lägga skulden på offret. Vid 1864 års lag började man, istället för att fokusera på förövarens beteende, fokusera på kvinnans tidigare anseende och huruvida hon var en ärbär person. Från rättegångar från 1734 års lag och ännu tidigare kan man se att man mest har varit intresserade av förövarens beteende vid händelsen och inte lags särskilt stor vikt vid kvinnans ryktbarhet eller beteende¹.

Agevall talar om hur det praktiskt taget är säkrare för en man att våldta en kvinna ur ett lägre samhällsskikt idag. Kvinnor från lägre samhällsskikt har mindre trovärdighet i rättsväsendet. En förövare som dessutom tillhör de högre samhällsskikten har lättare att bli trodd i rätten och därför är sannolikheten att han blir friad större⁵⁶. Bergenheim menar att ovanstående härstammar från 1800 talet då adelsmännen i princip hade en oskriven rätt att ta för sig av kvinnorna ur de lägre skikten av samhället vare sig de var med på det eller inte. Bergenheim skriver att den typen av övergrepp ”är illegala men samtidigt legitima”⁵⁷. Denna typ av brott över samhällsklasserna var inte särskilt vanliga, åtminstone var antalet anmälningar lågt. Bergenheim menar att det säkerligen förekom att en högre stående man våldtog en lägre stående kvinna men att hon inte vågade anmäla på grund av att hon då skulle ha förlorat sitt jobb eller liknande. En bonde som till exempel våldtar en piga klarade sig under 1800 talet oftast utan att ens bli anmäld. De vanligast förekommande våldtäkterna skedde i de lägre samhällsskikten. Det var ytterst ovanligt att en man av låg standard våldtog

⁵⁵ Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid. 60

⁵⁶ Agevall Charlotte i brottsoffer i fokus (2001) sid. 32-33

⁵⁷ Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid. 61

en adelsdam, enligt Bergenheim främst för att en situation då man lämnade en adelskvinna ensam med en lågt stående man sällan uppstod⁵⁸. Övergrepp som däremot var legala och även ansågs legitima av den allmänna opinionen var de inomäktenskapliga våldtäkterna, visserligen bestod den allmänna opinionen av mäns åsikter. Kvinnor hade inte rätt att föra sin talan i domstolar, hennes make eller hennes far fick representera henne. Dessutom fick kvinnan inte inneha en del högre ämbeten inom arbetslivet⁵⁹.

Domarna som följer efter 1862 års brottsbalk stämmer inte riktigt överrens med den bedömningsmall som lagen torde utgöra. Bergenheim belyser, med hjälp av ett antal mål, hur kvinnorna var tvungna att bruka kraftigt våld för att domstolen ska tro på dem och döma förövaren för våldtäkt. Det räcker inte att kvinnan intygar att hon inte ville göra det, för rätten. Trots att rätten tror på hennes version och att gärningsmannen intygat att hennes berättelse är sann så kan inte mannen dömas för våldtäkt. Vid ett rättsfall, från 1923, har en juridikprofessor vid namn Johan Hagströmer beskrivit ungefär vad som behövs för att rätten ska döma för våldtäkt. Enligt honom är det endast våldtäkt om förövaren helt och hållet inkapaciterar offret, antingen genom att binda henne/honom eller att man helt enkelt misshandlar till den grad att offret svimmar eller inte kan röra sig. Om offret skulle känna att det var helt meningslöst att fortsätta göra motstånd, på grund av att gärningsmannens vilja inte veks ner trots dittills brukad kraft, och därför givit in för mannen skulle mannen inte kunna dömas för våldtäkt. Ifall offret känner att hon vill bespara sig den misshandel som hon kan tänkas få utstå och därför ger upp och låter mannen fullborda handlingen räknas det inte heller som våldtäkt, även om rätten anser att våldtäkten hade fullbordats trots om offret skulle ha gjort maximalt motstånd⁶⁰.

8.3 1900 talets debatt om sexualbrott

Mellan åren 1913 och 1933 utformade Johan C. W. Thyren ett utkast till en ny strafflag. Thyren var mycket framstående när det gällde svensk straffrätt. I sitt förslag till strafflagen skriver han följande förslag angående våldtäkt. ”Tilltvingar sig någon, genom våld eller hot, som innebär trängande fara, *utom äktenskap* samlag med kvinna; straffas för våldtäkt med fängelse eller med tukthus i högst åtta år⁶¹. Thyren kan sägas representera dåtidens rättsliga tänkande om våldtäkt. Det var alltså inget brott att våldta sin fru, en uråldrig befogenhet för mannen att ha rätt till sin kvinnas kropp inom äktenskapet levde kvar.

⁵⁸ Bergenheim Åsa, *Brottet, offret och förövaren* (2005) sid. 96-97

⁵⁹ *Ibid.* sid. 61

⁶⁰ *Ibid.* sid. 110-111

⁶¹ *Ibid.* sid. 160-161

Ett lagförslag från 1933, från Johan C.W Thyrén talar om våldtäkt. Han menade att en man inte under några omständigheter kunde straffas för våldtäkt om övergreppet skedde inom äktenskapet. Det spelade ingen roll om kvinnan ”är handikappad, sinnessjuk, drogad eller svårt sjuk och inte kan göra motstånd”⁶². Mannens rätt till sin hustrus kropp var alltså fortfarande lagstiftat på 30 talet. Dock började man diskutera vid 1935 års betänkande men det ledde ingestans förutom att tankarna kom att tas upp igen vid 1953 års förslag till brottsbalk⁶³.

Man diskuterade 1953 lagändringar som senare kom att leda till 1962 års brottsbalk. Dock hade man haft en del diskussioner redan 1935 med det hade endast lett fram till att man, i de fall då den inomäktenskapliga våldtäkten var särdeles brutal, om man var övertygad om att mannen skulle begå fler våldtäkter eller om mannen ansågs vara en fara för samhället skulle undersöka ärendet. 1953 började man fundera på bedöma varje våldtäkt likadant oavsett om det skedde inom eller utom äktenskap, visserligen skulle man ha i åtanke att förövaren och offret var gifta vid bedömningen. Förhoppningen var ändå att en gift man skulle kunna dömas för våldtäkt på sin maka. Dock kändes det, enligt de utredare som hade tillsats för att undersöka Sveriges lagar, som att en sådan lag skulle ha varit fruktlös i flera anseenden. För det första räknade man med att en stor del av de gifta kvinnor som blivit våldtagna av sin man inte skulle våga eller vilja anmäla sin man för våldtäkt av olika anledningar. Dels kan det bero på att man är rädd för att mannen ska hämnas genom att mörda eller misshandla kvinnan ytterligare. Det kan också vara så att kvinnan inte vill anmäla sin man på grund av att hon är kär i honom, trots hans agerande. Ytterligare en anledning till att utredarna kände att lagen inte skulle ha någon större betydelse var att det fanns andra lagstadgade principer som ändå hade motsagt den, alltså den att kvinnan och mannens relation till varandra ansågs vara en förmildrande omständighet. Så även om det hade gått att bevisa inomäktenskaplig våldtäkt, vilket ansågs vara mycket svårt, så skulle straffet antingen uteblivit eller förmildrats kraftigt. Diskussionen bevisar åtminstone att man hade börjat avlägsna den urgamla övertygelsen att mannen hade rätt till sin kvinnas kropp men såg det ändå meningslöst att ändra lagen⁶⁴.

⁶² Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid 161

⁶³ Ibid. sid. 166

⁶⁴ Ibid. sid. 276-277

9. Resultat

Nedan kommer jag att redovisa hur resonemangen gick då man kriminaliserade inomäktenskaplig våldtäkt. Jag inleder med att undersöka 1953 års brottbalk som till viss del är föregångaren till 1962 års brottbalk då gärningen kriminaliserades. Sedan kommer jag att granska arbetsgången och utväxlingen av meningar mellan sexualbrottskommittén och lagrådet som slutligen ledde fram till ett förslag till brottbalk. Slutligen har jag undersökt vilka attityder riksdagen hade till förslaget som skickades in från sexualbrottskommittén och lagrådet.

9.1 Man hade i straffrättskommittén under en tid funderat på ifall man skulle inkludera de inomäktenskapliga sexuella övergreppen under våldtäkt. Straffrättskommittén skickade även ett förslag till brottbalk 1953. Nedan följer en redogörelse för hur man resonerade då.

Enligt straffrättskommittén ska man skilja på de fall då parterna är gifta från övriga fall. De ska bedömas på olika sätt, de inomäktenskapliga våldtäkterna kommer att kräva betydligt mer motstånd från offret för att man ska göra bedömningen att det rör sig om våldtäkt och inte något annat. Dock har straffrättskommittén sagt att man nu i alla fall ska kunna pröva de anmälningar om sexuella övergrepp inom äktenskap som våldtäkt⁶⁵.

Vid den här tiden inkluderas inte de inomäktenskapliga våldtäkterna i lagen men i förslaget till brottbalk anser man att man borde kriminalisera handlingen, åtminstone kommer kriminaliseringen att få genomslag i de fall då parterna är gifta men inte bor tillsammans. I de fall som de gifta bor tillsammans skulle det bli väldigt svårt att bevisa en eventuell anmälning i rätten. Man hade även som övertygelse att offret inte skulle våga eller kunna anmäla händelsen av olika anledningar⁶⁶. Ovanstående resonemang följer med till nästa förslag till brottbalk, alltså 1962 års.

9.2 1953 års förslag till brottbalk gick ut på remiss med togs upp igen vid behandlingen av 1962 års brottbalk då inomäktenskaplig våldtäkt röstades igenom. Denna process börjar genom en remiss från sexualbrottskommittén till lagrådet den 2 maj 1958.

Sexualbrottskommittén eller egentligen straffrättskommittén är en av de instanser som haft till uppgift att föreslå en reformering av bestämmelserna om de särskilda

⁶⁵ Statens offentliga utredningar – Förslag till brottbalk 1953:14 sid. 229

⁶⁶ Ibid. sid. 233

brotten och vad därmed äger samband. Strafflagsberedningen som har företagit en översyn av det straffrättsliga påföljdssystemet⁶⁷.

Propositionen angående sedlighetsbrott, som är kategorin där våldtäktsbrott hamnar, inleds med att beskriva den dåvarande lagstiftningen:

Gällande rätt. I SL 15:12 stadgas att, om någon tager kvinna med våld och mot hennes vilja med henne övar otukt eller tvingar henne därtill genom hot som innebär trängande fara, han skall dömas till straffarbete från och med fyra till och med tio år. Är omständigheterna synnerligen mildrande, må tiden för straffarbetet nedsättas till två år⁶⁸.

Notera att denna lag inte innehåller något som talar varken talar för eller emot inomäktenskaplig våldtäkt. Denna lagstiftning av våldtäktsbrottet var föregångaren till 1962 års brottsbalk. Vad som räknas som synnerligen mildrande omständigheter preciseras inte i stadgandet. Istället får man i varje enskilt rättsligt fall väga vad som kan tänkas räknas som mildrande omständigheter.

Straffrättskommittén börjar sedan redovisa vilka ändringar de åsyftar att föra in i brottsbalken:

Enligt förslaget skall bestämmelserna om våldtäkt kunna tillämpas, då en gift man tilltvingat sig samlag med sin hustru. Kommittén framhåller dock att, då fråga är om makar som sammanlever, stadgandet om våldtäkt torde bli utan större praktiskt betydelse på grund av att en dylik gärning endast sällan lär komma till åklagarens kännedom samt med hänsyn till de särskilda bevisvärigheterna i sådant fall⁶⁹.

En betydelsefull förändring som här föreslås av straffrättskommittén är att även inomäktenskaplig våldtäkt skall kunna räknas som ett brott. Den urgamla föreställningen om mannens rätt till sin kvinnas kropp börjar här revideras. Dock är straffrättskommittén inte övertygade om att lagändringen kommer att medföra någon ansenlig förändring i praktiken. Svårigheterna med en sådan lagstiftning var vid detta tidiga stadium var att kvinnan inte skulle vilja eller våga anmäla sin man på grund av olika anledningar. Dessutom tror straffrättskommittén att man skulle få svårt att skyldigförklara förövaren i ett sådant här fall. Ofta rör det sig om att mannens ord mot kvinnans.

⁶⁷ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. A 1

⁶⁸ Ibid. sid. B 153

⁶⁹ Ibid. sid. B 155

Straffrättskommittén resonerar sedan vidare kring de inomäktenskapliga våldtäkterna och tycker inte att brottet är av samma karaktär som de så kallade överfallsvåldtäkterna.

Man ville alltså sänka straffskalans minimum då offret och förövaren stod i nära förhållande till varandra, som tillexempel inom äktenskap. Den nya straffskalan skulle istället för två år till sex år vara sex månader till och med fyra år. ”För sådana fall då brottet är att anse som mindre grovt med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen – exempelvis att de på grund av äktenskap eller av annan orsak tidigare stått i intim förbindelse med varandra - föreslås en lindrigare skala”⁷⁰. Även om en lindrigare straffskala tillämpas rubriceras brottet ändå som våldtäkt⁷¹.

Medicinalstyrelsen har också gjort uttalande vid utformandet av förslagen till lagändringar. De har resonerat utifrån det finns någon mening i en lagändring och de tar upp de negativa sidor som lagändringen medför.

*Medicinalstyrelsen anser att några vägande skäl för att låta våldtäktsbrottet omfatta det fall att parterna är gifta med varandra icke anförs samt att praktiska skäl talar mot en dylik utvidgning. Den kan komma att spela roll i skilsmässoprocesser. Ej heller är det uteslutet, att stadgandet kan komma att användas i utpressningssyfte*⁷².

Medicinalstyrelsen är negativt inställda till att utvidga begreppet till att gälla även ett gift par. Först för att kvinnan skulle kunna tänkas falskeligen anklaga sin make för våldtäkt för att få bättre förutsättningar vid en skilsmässa. Medicinalstyrelsen förfasar också att en del kvinnor skulle kunna utnyttja lagen för att få ett övertag i maktförhållandet inom äktenskapet. De lägger fram ytterligare argument för att inte utvidga lagen. Abort var vid den tiden till viss del olaglig. Dock kunde man vid våldtäkt avbryta det oönskade havandeskapet:

Det innebär också en utvidgning av gällande abortindikationer. Enligt gällande rätt och jämväl enligt den föreslagna bestämmelsen må nämligen legalt avbrytande av havandeskap ske, om det tillkommit genom våldtäkt. Förutsättningen är emellertid, att brottet, där så kunnat ske, åtalas eller angivits till åtal. Kvinnan kan då, om icke andra tillräckliga skäl till legalt avbrytande av havandeskapet föreligger, bli nödsakad att anmäla maken till åtal. Detta synes föga tilltalande³.

⁷⁰ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid B 155

⁷¹ Ibid. sid. B 156

⁷² Ibid. sid. B 156-157

De trodde att kvinnan falskeligen skulle anklaga sin man för våldtäkt för att tillåtas göra abort. Ovanstående understryker även att anklagelserna måste leda till åtal för att man ska tillåtas göra abort. Det fanns legitima skäl för att få göra abort med medicinalstyrelsen trodde ändå att kvinnan, om hon inte hade någon annan väg ut, skulle kunna tillämpa ovanstående grepp för att få sin vilja igenom.

Kriminalpolisintendenten har också haft starka invändningar mot att inkludera inomäktenskapliga våldtäkter i lagen. Han menar att det finns en risk att den kvinnliga parten i förhållandet utnyttjar lagen till sin fördel för att trakassera mannen. Hans föreställning är att kvinnan kommer att nyttja lagen som maktmedel i förhållandet, kvinnan kan alltså antingen hota mannen att göra en anmäla om våldtäkt eller våldtäktsliknande händelser utspelats i förhållandet. Dessutom menar han att maken skulle kunna hitta på att hon blivit våldtagen och hota med att gå till polisen för att hon i andra avseenden är missnöjd med sin make. I de fall då maken dessutom sedan tidigare är känd hos polisen för förseelser rörande alkoholbrott menar kriminalpolisintendenten att risken är än större att kvinnan hittar på att hon blivit överfallen. Detta skulle bli svårt för en domstol att bedöma då de inte kan lita på mannen då han vid det förmodade våldtäktstillfället var påverkad av alkohol. Emellertid anser riksåklagarämbetet att en kriminalisering av inomäktenskapliga våldtäkter skulle bidra till att minska de brutala övergrepp som sker inom äktenskap då mannen står under påverkan av alkohol. Trots det är även riksåklagarämbetet mot en inkludering av inomäktenskapliga våldtäkter i lagen, trots att det skulle minska de våldtäkter som sker under influens av rusdrycker⁷³.

För övrigt anser kriminalpolisintendenten att rätten skulle ha stora svårigheter att göra en korrekt bedömning då det är svårt att bevisa den inomäktenskapliga våldtäkten på korrekta grunder. Slutligen diskuterar han kring hur olika bedömningen skulle ha sett ut från domare till domare. Han menar att för mycket ansvar skulle läggas på domstolen i de fallen, de skulle inte ha tillräckligt att stödja sig på från stadgar i sitt bedömande¹.

Rent allmänt verkar det som att de berörda parterna inte riktigt vet hur de ska resonera angående ovanstående fråga då den, enligt dem, har både för och nackdelar. Dels vill de värna om kvinnor som råkar illa ut då deras män dricker och sedan begår våldtäkt, samtidigt som de menar att fruarna ska kunna utnyttja och missbruka lagen. Bland andra har

⁷³ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. B 157

länsstyrelserna i Malmöhus, Gävleborgs och Norrbottens län samt förste stadsläkaren i Malmö uttalat sig men ändå visat upp obeslutsamhet i frågan⁷⁴.

I remissen föreslås även en straffändring för våldtäkter, dels framkommer utkast från hovrätten i nedre norrland som föreslår att ett livstidsstraff bör vara med i straffskalan för de fall då offret avlidit på grund av övergreppet. Däremot säger advokatsamfundet att man bör sänka minimistraffet rejält då man inkluderar inomäktenskaplig våldtäkt. De förväntar sig att otaliga om inomäktenskapliga våldtäkter som uppstått i stort sett avsaknad av våld utan istället mer som ett resultat av dålig kommunikation i förhållandet. Därmed bör det finnas ett straff för de inomäktenskapliga våldtäkter som inte bör bedömas enligt samma bedömningsmall som överfallsvåldtäkter innehållande brutalt våld. Samfundet vill att straffskalan ska ligga mellan en månad och två år i de fall som rätten bedömer som lindrigare våldtäkt, till exempel de inomäktenskapliga våldtäkterna som innehållit ringa former av våld¹.

Även *Fredrika-Bremer-förbundet*, som är en organisation som sedan mitten på 1800 talet kämpat för kvinnans rättigheter i samhället, har fått uttala sig i remissen till lagrådet. De resonerar kring den eventuella gränsdragning gällande straff som kan komma att gälla om lagen om inomäktenskaplig våldtäkt träder ikraft. Domen kan undvika från de bestämda marginalerna som satts upp om brottets karaktär skiljer sig kraftigt från det som beskrivs i stadgarna, till exempel om parterna är gifta. Fredrika-Bremer-förbundet betonar att det skall krävas att våldtäkten är väldigt mild för att man ska tillämpa strafflindringen. Det verkar som om förbundet anser att det faktum att våldtäkten sker inom äktenskapet inte utgör ett tillräckligt skäl för att den mildare straffskalan ska användas¹.

Även *Riksförbundet för sexuell upplysning* har uttryckt sig i remissen. De tar upp en punkt som inte berörts särskilt av någon annan part, nämligen att brottet inte behöver betraktas som lindrigare för att det sker inom ett förhållande. De tror även att våldet i de inomäktenskapliga våldtäkterna i många fall kan överstiga våldet i överfallsvåldtäkterna. Det finns även fall då förövaren inte har som avsikt att tillfredsställa sina behov utan att han endast gör det för att kränka kvinnan. Ovanstående sker ofta då kvinnan har gjort slut med mannen. Mannen begår då våldtäkten endast för att visa för kvinnan att han fortfarande bestämmer över henne, trots att hon bjuder på kraftigt motstånd. Straffrättskommittén håller med rfsu:s resonemang om att man tidigare inte har värnat tillräckligt mycket om kvinnans sexuella frihet. De vill ändra på stadgan som säger att en tidigare sexuell relation automatiskt gör att brotten anses vara mildare⁷⁵.

⁷⁴ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. B 157

⁷⁵ Ibid. sid. B 157-158

Departementschefen har sammanfattat det som tagits upp i remissen. Han menar att den avgörande punkten i lagförslaget rörande sedlighetsbrott och våldtäktsbrott är den eventuella kriminaliseringen av de inomäktenskapliga våldtäkterna. Trots de invändningar som tagits upp anser han att lagrådet bör ta med dem i sitt förslag till brottsbalk. Departementschefen håller med om de flesta invändningarna men han menar samtidigt att det finns krafter som stödjer en kriminalisering av inomäktenskaplig våldtäkt som väger tyngre än invändningarna. Han tar fasta på kvinnans sexuella frihet. Han menar att det är viktigare att kvinnan själv har rätt att bestämma över sin egen kropp, även inom ett äktenskap. Han väljer inte att helt bortse från de argument som talar emot en utvidgning av våldtäktsbrottet. Han står bakom en eventuell kriminalisering men han menar också att man ska kunna tillämpa ett lindrigare straff vid förmildrande omständigheter, främst då våldtäkterna sker inom äktenskapet. Han reserverar sig i varje fall för att en eventuell gränsdragning skulle bli komplicerad och i flera fall felaktig eftersom en del som lever tillsammans utan att vara gifta ändå borde bedömas på samma sätt som de gifta paren. Hans förslag är alltså att man bedömer samtliga våldtäkter inom samma ram för att sedan fastställa ifall mannens förhållande till kvinnan utgör en förmildrande omständighet i varje enskilt rättsfall. Dock kommer de sexuella övergrepp som sker inom äktenskap eller förhållande prövas med hänsyn till den åtalades och offrets förhållande till varandra. Således kommer en del anmälningar angående inomäktenskaplig våldtäkt inte att leda till åtal för våldtäkt⁷⁶.

Nedan följer förslaget till lagstiftning från straffrättskommittén som skickades till lagrådet tillsammans med ovannämnda resonemang:

”Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller ock genom hot som innebär trängande fara, dömes för *våldtäkt* till fängelse, lägst två år och högst tio år.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för *våldförande* till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år”⁷⁷.

Lagrådet tog emot ovanstående remiss samt lagförslag och uttalade sig enligt följande den 20 december 1958.

Lagrådet inleder med att diskutera straffskalan för de våldtäktsfall som ska betraktas som mildrare, således de som sker inom äktenskap. De anser att det föreslagna straffet på sex månader till fyra år att för strängt att döma en inomäktenskaplig våldtäktsman

⁷⁶ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. B 158

⁷⁷ Ibid. 156-157

för. Även de fall då offret och förövaren är förlovade bör den lindrigare straffskalan tillämpas. Lagrådet anser att straffskalans lägsta straff ej bör överstiga en månad. I straffrättskommitténs förslag ligger skalan mellan sex månader och fyra år⁷⁸.

Benämningen på våldtäktsbrotten som sker inom äktenskapen skall betecknas som våldförande enligt straffrättskommittén. Dock tycker lagrådet att begreppet våldförande närmast kopplas samman med misshandel. De anser att begreppet är missvisande då det verkligen inte rör sig om misshandel utan något annat, nämligen våldtäkt under förmildrande omständigheter eller inomäktenskaplig våldtäkt. I den slutgiltiga förslaget till brottsbalken benämns dessa våldtäkter ändå som våldförande, vilket tyder på att sådana här principiella frågor lämnades därhän för viktigare punkter¹.

Regeringsrådet Klackenbergs har gjort sitt uttalande på remissen. Ett starkt motstånd till att kriminalisera de inomäktenskapliga uttrycks från Klackenberg. Det strider mot synt förnuft och logik att se de inomäktenskapliga våldtäkterna på samma sätt som man ser en överfallsvåldtäkt där en okänd man anfaller en kvinna som han inte sedan tidigare känner¹.

I lagförslaget föreslås det alltså att inomäktenskapliga våldtäkter ska kriminaliseras, dessutom ställs det inte lika höga krav på graden av våld då man avgör ifall det rör sig om våldtäkt eller ett missförstånd. Dessa båda faktorer gör att man utvidgar begreppet så att man kommer att klassa betydligt fler fall som våldtäkt än vad som tidigare gjorts. Det skulle bli svårt för rätten att tillämpa lagen på ett lämpligt sätt⁷⁹.

Att inkludera de inomäktenskapliga övergreppen har enligt Klackenberg föreslagits för att ersätta det faktum att begreppet otukt mist sin innebörd i folkmun. Man har sedan tidigare sagt att man inte kan begå otukt eller våldtäkt inom äktenskap. Det är endast en byråkratisk anledning som ligger bakom utvidgningen, den tillkom för att komplettera föreställningen om att inomäktenskaplig otukt ej kan förekomma².

Klackenberg behandlar de invändningar som förslaget har stött på under remissbehandlingen. Bland annat ifrågasätter Klackenberg straffrättskommitténs föreställning när det gäller de möjliga bevisvärigheter som skulle gälla inom de våldtäkter som sker inom äktenskapet. Klackenberg ifrågasätter också det faktum att brottet sällan kommer att nå fram till åklagaren. Dessa argument är alldeles för triviala för att man ska lägga någon större vikt vid dem enligt Klackenberg. Departementschefen har däremot, som jag nämnde innan, vägt argumenten men ändå kommit fram till att kvinnans självbestämmanderätt över sin egen kropp bör gälla även inom äktenskap. Klackenberg håller inte med departementschefen om att

⁷⁸ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. B 432

⁷⁹ Ibid. sid. 433

kvinnans sexuella frihet är anledning nog för att kalla inomäktenskapliga sexuella övergrepp som våldtäkt. Klackenbergs fruktan att om man benämner inomäktenskapliga sexuella övergrepp som våldtäkt kommer begreppet att förlora sin slagkraft både inom rättsväsendet och i människors uppfattning. Gärningen i sig är helt oförsvarbar enligt Klackenberg och en kriminalisering skulle vara helt i sin plats, däremot skall det inte benämnas som våldtäkt och man ska inte ge brottet ett grövre straff endast för att värna om kvinnans sexuella självbestämmanderätt⁸⁰.

Den lindrigare straffskala som tillämpas vid våldtäktsbrott som sker inom äktenskap bör dock enligt departementschefen och Klackenberg revideras. Klackenberg står bakom departementschefens tro om att det kan vara felaktigt att dra en gräns som endast gäller äkta makar då man i så fall gör en felaktig avvägning eftersom en del par som inte är gifta men ändå bor tillsammans borde dömas enligt samma referensram¹.

Sexualbrottskommittén och Klackenbergs uppfattning om de våldtäkter som sker mellan ett fränskilt par skiljer sig markant. Enligt Klackenberg borde den mildare straffskalan i andra stycket gälla eftersom dessa våldtäktsfall ofta innehåller mindre våld och inte är lika kränkande för offret. Sexualbrottskommittén anser däremot att dessa våldtäktsfall lär innehålla minst lika mycket våld som övriga våldtäkter eftersom offret har lämnat förövaren som därför har som avsikt att hämnas på kvinnan och degradera hennes värde¹.

De stora förändringarna och resonemangen kring den inomäktenskapliga våldtäkten sker i och med remissen till lagrådet den andre maj 1958 som till viss del följer upp 1953 års förslag till brottsbalk. Lagrådets uttalande 20 december 1958 och de ändringar som gjordes på straffrättskommitténs förslag kom i princip att utgöra 1962 års brottsbalk.

Termen *våldförande* står kvar som benämning för de lindrigare fall av våldtäkt, då man bedömer det som att kvinnans förhållande till mannen utgör en förmildrande omständighet, och det finns ingen anledning att ändra på benämningen enligt straffrättskommitténs remiss till lagrådet den 26 augusti 1960⁸¹. Sådär såg lagförslaget ut den här gången:

Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne, eller genom hot som innebär trängande fara, dömes för *våldtäkt* till fängelse, lägst två år och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för *våldförande* till fängelse i högst fyra år⁸².

⁸⁰ Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10 sid. B 433

⁸¹ Ibid. sid. C 189

⁸² Ibid. sid. C 459

Grundläggande skillnader från förra remissförslaget som rör de inomäktenskapliga våldtäkterna är att man har tagit bort straffminimum på sex månader som tidigare föreslogs. Lagrådet gjorde sedan ett uttalande den 16 november 1961 men där sades ingenting som rör de inomäktenskapliga våldtäkterna. Följaktligen kom förslaget till 1962 års brottsbalk i anknytning till våldtäktsbrottet att se ut som det gjorde i straffrättskommitténs remiss den 26 augusti 1960.

9.3 Första och andra kammarens uttalande på förslaget såg ut enligt följande. Förslaget röstades följaktligen igenom och lagen trädde i kraft i och med 1962 års brottsbalk. Visserligen möttes förslaget, om att inkludera de fall då parterna är gifta, av starkt motstånd och röstades ner av andra kammaren. I första kammaren röstades förslaget knappt igenom, invändningarna hos dem som röstade emot kan man inte få tag på. Andra kammarens resonemang då de röstade ner förslaget fanns däremot att tillgå och kommer att redovisas nedan.

Den tolfte februari 1962 tog den andra kammaren emot förslaget från sexualbrottskommittén och lagrådet. De avvisade förslaget om att kriminalisera den inomäktenskapliga våldtäkten.

Så här resonerade de:

Beträffande förslag till brottsbalk 1962:10 beträffande sedlighetsbrott har en del förändringar skett jämfört med gällande rätt. På många punkter skiljer sig förslaget som sagt både från gällande rätt med också från 1953 års betänkande. Inom våldtäkt är den största förändringen att man nu vill att en man ska kunna bli straffad för att våldta sin fru, en ändring som visserligen var med vid 1953 års betänkande. Andra kammaren har reagerat kraftigast på denna förändring och näst intill lämnat övriga punkter angående våldtäktsbrottet därhän.

En av skärpningarna, som knappast torde vara motiverad, är att våldtäkt inom äktenskapet nu blir en straffbar handling. Enligt nu gällande rätt kan dylik handling som en make begått mot sin hustru icke föranleda straff⁸³.

Andra kammaren resonerar likt straffrättskommittén och lagrådet med flera då man menar att lagen inte skulle innebära något mer än omfattande hårklyveri för rättsapparaten. Den skulle endast leda till ett fåtal anmälningar som dessutom skulle vara näst intill omöjliga att bevisa och de skulle således sällan leda till åtal. Andra kammaren tar dock upp en ny syn på lagen

⁸³ Motioner 1962: 4 samlingen motioner andra kammaren nr 387-659: nr 650 sid. 5

och menar att det ”innebär ett avsevärt ingripande i familjelivet”⁸⁴. Det skulle krävas starka bevis och för att väcka åtal för dylik handling, vilket skulle innebära att polisen endast lär få en massa extraarbete som sällan skola leda till åtal.

Likt resonemangen i remissbehandlingen befarar man att kvinnan skulle kunna tänkas utnyttja lagen som utpressning mot sin make och helt enkelt hitta på att hon blivit våldtagen. De belyser särskilt de fall då parterna har eller håller på att bryta upp då man på alla sätt försöker att förstöra för varandra skulle kvinnan kunna tänkas tillta ett dylikt tilltag.

Riksdagen bör därför i sin skrivelse till kungliga maj:t klart giva känna, att riksdagen avvisar den föreslagna skärpningen. Det framstår som tveksamt huruvida någon ändring i lagtexten erfordras¹.

Här röstar förslaget ner och man erfordrar en revidering av lagförslaget¹.

Nästa dag, alltså den 13 feb 1962 tar man återigen upp lagförslaget, här skiljer sig tongångarna från tidigare resonemang och man visar prov på viss kunskap inom ämnet genus.

Resonemang som att kvinnans politiska och ekonomiska frigörelse radikalt har förändrat hennes sexuella beteende förs i detta betänkande⁸⁵.

I uttalandet som andra kammaren har gjort den 13 februari refererar de till Journal of Criminal Law och ställer sig bakom följande tankesätt. Förr i tiden var det vanligast med våldtäkter där en man ger sig på en kvinna på en mörk gata, offret och förövaren har inte haft någon kontakt innan händelsen. Våldtäkten har blivit mer personlig och ofta känner offret och förövaren varandra väl. Även när mannen och kvinnan har en kärleksfull relation så utspelar sig ett visst mått våld under samlag eftersom kvinnan hämningar är större än mannens när de väl blir allvar. Särskilt när ett par ska ha sex för första gången möter mannen på motstånd som han inte förstår sig på och därför brukar han våld för att få sin vilja fram. Andra kammaren ställer sig bakom tanken att förändrad samhällsstruktur, kvinnans ekonomiska och politiska frigörelse, hennes ökade förmåga till sexuellt initiativ samt fysiologiska skillnader mellan könen utgör anledningen till att denna nya typ av våldtäkt blivit vanlig. Könen har bristande kunskap om varandra, mannen förstår som sagt inte kvinnans hämningar vid samlaget och kvinnan förstår inte att mannens enda sätt att avbryta den sexuella upphetsningen är genom

⁸⁴ Motioner 1962: 4 samlingen motioner andra kammaren nr 387-659: nr 650 sid. 5

⁸⁵ Ibid. nr 655 sid. 11

samlag. Kvinnan borde inte utsätta sig själv och mannen för risken och bör därför inte fresta honom och sedan tveka⁸⁶.

Kammaren menar att syftet med straffrättskommitténs och lagrådets proposition var att kriminalisera inomäktenskaplig våldtäkt utan att det finns några riktiga skäl till det. Andra kammaren menar att förslaget tillkommer för att man tror att det kommer lösa svåra samhällsproblem, men rättsapparaten är inte rätt verktyg att använda då man löser samhällsproblem. Det skulle inte fungera i praktiken. De menar också att förslaget innehåller ställningstaganden baserade på empiri som trots det inte kan accepteras utan att man granskar dem. Slutligen menar de att man förslaget sätter för stor tilltro till lagen att rätta till samhällsproblem och att man borde göra om förslaget⁸⁷.

När lagen skrevs ner i Sveriges rikets lag såg den som sagt ut som den gjorde då straffrättskommittén och lagrådet skickade in förslaget till riksdagen.

6 kap om sedlighetsbrott

§1 Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller genom hot som innebär trängande fara, dömes för *våldtäkt* till fängelse, i lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för *våldförande* till fängelse i högst fyra år⁸⁸.

Efter att ha undersökt samtliga resonemang av lagutskottet samt studerat första och andra kammarens protokoll hittade jag ovanstående. När lagen klubbades efter att ha godkänts av Gustav Adolf 21 december 1962 samt hur resonemangen gick i första och andra kammaren då man godkände förslaget finns ej att tillgå. Möter förslaget inget motstånd anses det väl inte givande att redovisa diskussionerna. Uppenbarligen skedde någonting som gjorde att förslaget ändå röstades igenom, de många röster som var emot den var tvungna att ge sig för den nya synen på kvinnan som en ekonomiskt, socialt och sexuellt frigjord människa. Dock är det viktigt att se hur de som röstade ner förslaget tänkte då det speglar den tidens föreställningar som säkerligen ligger bakom det faktum att gärningen kriminaliserades så pass sent.

⁸⁶ Motioner 1962: 4 samlingen motioner andra kammaren nr 387-659: nr 655 sid. 13

⁸⁷ Ibid. sid. 10

⁸⁸ Sverige rikets lag 1962, brottsbalk, sedlighetsbrott, våldtäkt paragraf 1

10. Slutsats och analys av förslag till brottsbalk 1962

Vid de våldtäktsfall som skedde innan brottsbalken tillämpade man också en strafflindring ner till två års minimum från fyra års straffarbete. Anledningar som anses förmildrande kunde vara att offret inte har kallat på hjälp, inte har skrikit tillräckligt högt eller om kvinnan från början accepterat eller uppmuntrat mannens sällskap⁸⁹. Denna typ av överfallsvåldtäkt är enligt Persson vanlig, alltså att mannen från början inte har intentionen att våldta offret med att omständigheterna gör att han kommer på andra tankar än de han hade från början⁹⁰. Även andra kammaren har delat uppfattningen om den nya sortens allt vanligare våldtäkter. När sedan inomäktenskaplig våldtäkt inkluderas i stadgarna läggs mannens förhållande till kvinnan in som en lindrande faktor vid bedömandet.

När man 1953 började fundera att på allvar inkludera de inomäktenskapliga våldtäkterna i lagen trodde man ändå inte att lagen skulle göra någon märkbar skillnad i praktiken. Dels trodde både sexualbrottskommittén och lagrådet att ett offer som lever med en man i äktenskap varken skulle kunna eller vilja anmäla händelsen. Främst på grund av det maktförhållande som rådde mellan könen. Kvinnan var ofta i en underlägsen position både ekonomiskt och socialt, likt de scenarion som Persson sammanfattat. Kvinnan tror att fördelarna överväger nackdelarna med att fortsätta vara tillsammans med sin man, trots att han förgriper sig på henne⁹¹. Dessutom trodde sexualbrottskommittén och lagrådet att de inomäktenskapliga våldtäkterna skulle vara näst intill omöjliga att bevisa i rätten.

Man trodde vid 1953 års förslag till brottsbalk att det faktum att inomäktenskapliga våldtäkter varken kommer att anmälas eller kunna bevisas i rätten. Dessa anledningar är inte skäl nog för att ignorera det faktum att handlingen bör vara olaglig. Även om den är svår att upptäcka och bevisa är det ändå ett brott och det skall bedömas därefter. Ovanstående resonemang förefaller bakåtsträvande och man borde istället göra insatser i samhället som stärker kvinnans position i förhållandet och i livet i stort. Departementschefen anser att handlingen ska kriminaliseras trots de befarade bevissvårigheterna samt svårigheterna att upptäcka brottet.

Andra argument för att inte inkludera de inomäktenskapliga våldtäkterna är att hävda att kvinnan kan utnyttja lagen på fel sätt. Det framkommer inte varför man känner en så pass stor misstro till kvinnornas ärlighet. Bakgrunden till att man tror att kvinnorna ska få

⁸⁹ Bergenheim Åsa, *Brottet, offret och förövaren* (2005) sid. 277

⁹⁰ Persson Leif GW, *Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet* (1981) sid. 66

⁹¹ *Ibid.* sid. 97

större makt än mannen i förhållandet redogörs inte heller för i varken remissen eller lagrådets uttalande. Troligen rör det sig om en gammal föreställning som man inte vill ändra på.

Åsa Bergenheim menar att en mildrande omständighet här till exempel kan betyda att förövaren och offret har haft en relation till varandra. Hon menar att i flera efterföljande fall har förövaren friats eller så har straffet blivit nedsatt på grund av att kvinnan tidigare har haft en relation till mannen⁹².

Som jag tidigare funderade man 1935 på att kriminalisera de inomäktenskapliga våldtäkterna. 1953 skickades ett förslag till brottsbalk in från straffrättskommittén, förslaget lades på remiss men togs upp igen i förarbetet till 1962 års brottsbalk. Förslaget till brottsbalk angående inomäktenskaplig våldtäkt röstades först knappt igenom i första kammaren. I andra kammaren mötte man starkt motstånd och Bergenheim menar att många av de kommentarer som fälldes från de som röstade nej till förslaget var närmast ”kvinnofientliga”⁹³. Bland annat att ett nej inte alltid betyder nej, att man inte kan lita på att kvinnan talar sanning då hon påstår att hon blivit våldtagen. Dessutom menade vissa att en del kvinnor hade en snedvriden uppfattning av verkligheten och därmed felaktigt kunde känna sig underlägsen mannen och därmed uppleva något som egentligen är sexuellt umgänge som något helt annat. Lagen röstades tillslut igenom och man fick som jag tidigare nämnt en särskild straffskala för de inomäktenskapliga våldtäkterna. Brottet fick även en egen rubricering som våldförande men hamnade under samma paragraf som våldtäkt. Till viss del kan man säga att det blev en kompromiss, man ville att inomäktenskaplig våldtäkt skulle kriminaliseras, vilket den gjorde. Dock används en annan straffskala och en annan benämning på brottet. I remissbehandlingen och i lagrådets uttalande var de flesta av den uppfattning som jag just beskrev. Således att inomäktenskapliga våldtäkter är ett brott men att man ska ha i åtanke att mannen och kvinnan har ett förhållande när man bedömer det enskilda fallet.

Man har länge ansett att sexuellt umgänge är något som sker inom äktenskapet. Fortfarande idag hör man om folk i USA som sparar sin oskuld till äktenskapet, det må vara en gammal föreställning men man kan se att den lever kvar i vissa delar av samhället. Sex i äktenskapet var legitimt och därför ville man inte röra den föreställningen. Det faktum att kvinnans hämningar var större än mannens när det gällde sexuellt umgänge är något som ligger djupt förankrat i vår kultur, kanske rör det sig också om biologiska skillnader mellan könen. Jag tror mer att föreställningar om vad som är rätt och fel gör att alla inte har samma inställning till

⁹² Bergenheim Åsa, Brottet, offret och förövaren (2005) sid. 279-283

⁹³ Ibid. sid. 281

sex. Det faktum att man i andra kammaren talade om kvinnans ökade politiska, ekonomiska och sexuella frihet belyser de tankar som ligger bakom kriminaliseringen av de inomäktenskapliga våldtäkterna.

Man talade också om att det finns skillnader i kvinnors och mäns tankesätt och även om man lever tillsammans i ett kärleksfullt förhållande så kunde det ske att parets föreställningar av vad som är legitimt respektive illegitimt krockar. Resonemanget om köns olikheter används snarare som en motivering till varför man inte borde kriminalisera inomäktenskaplig våldtäkt, dock anser jag att det faktum att de är medvetna om könsskillnaderna gör att tankar som att tillexempel utöka våldtäktsbegreppet så att det gäller även gifta.

Varför jag väljer att skriva könsskillnad är för att begreppet genus inte fanns vid den tiden. Dock visar Journal of Criminal law prov på att man ändå förstod att människor formades av samhället, de hade visserligen inte formulerat teorin om att genus är ett social konstruerat kön.

11. Svar på frågeställning.

11.1 Vilka föreställningar om kön framträder i debatten?

Straffrättskommittén lägger 1953 fram svagheter i lagen, en av dem är att kvinnor befinner sig i en underlägsen position i ett förhållande där våldtäkt sker och att endast få fall lär lämna husets väggar och än mindre leda till åtal. Det verkar vara en allmänt accepterad syn att en del kvinnor lever i missförhållande och i en slags beroendeställning gentemot sin man.

Man satte låg tilltro till det kvinnliga könet och menade att hon var en oärlig människa som skulle komma att utnyttja den nya lagen till sin fördel i förhållandet, skilsmässoprocessen samt då hon ville utföra en annars olaglig abort.

De mest tongivande resonemangen angående kön eller genus sker då andra kammaren röstar ner förslaget. Man diskuterar kvinnans nya roll i samhället och hur hennes situation har förändrats både ekonomiskt politiskt och sexuellt. Man bör ha detta synsätt i åtanke då man utformar lagar. Deras synsätt känns visserligen i dagens genusdebatt något förlegat, men deras vetenskap om könsskillnader visar att problemet ändå belyses. Dessvärre används inte kunskapen om köns skillnad till att motivera en lagändring utan tvärtom. Andra kammaren

skrev dessutom att en eventuell ändring i lagen skulle innebära ett avsevärt ingripande i familjelivet. Man talar troligen om de könsskillnader som finns i förhållandena, ett sådant synsätt skulle inte passa in i dagens debatt då man istället ska försöka att bryta traditionella könsmönster. Detta speglar hur man såg på familjen och maktförhållandet i den och det verkar inte som att de anser att synen bör revideras, istället bör man ha kvar den gamla lagen och uråldriga könsmönster inom familjen. Detta könsmönster talar Bourke, MacKinnon och Hirdman om. Hirdman menar att ett könsmönster finns kvar sedan länge trots att det är uråldrigt⁹⁴.

Man menar att varje samlag, inte minst första gången, innehåller ett visst mått våld eftersom en kvinnas hämningar är större än mannens när det väl begiver sig. De menar att detta är något som man borde acceptera och de använder argumentet för att gå emot en kriminalisering när man istället hade kunnat vända på det och säga att denna typ av våldtäkt är vanlig och att man bör göra någonting åt den. Departementschefen resonerar om kvinnans rätt till sin egen kropp. Då man visste att denna typ av våldtäkt blev allt vanligare borde man i andra kammaren ha resonerat likt departementschefen gjorde.

Andra kammaren menar alltså att de inomäktenskapliga eller de våldtäkter som från början bygger på ömsesidigt flirtande och initiativtagande, blir ursäktade av det faktum att könen saknar kunskap om det motsatta könet. Det sågs legitimt att våldta en kvinna om hon från början var med på det. Detta kan man, hemskt nog, se i dagens samhälle också i och med att man brukar ställa frågan ifall offret klädde sig utmanande eller förde sig lösaktigt. Ett citat från Catharine A MacKinnon kan kanske förklara varför det ser ut som det gör. ”Legal change may not always make social change, sometimes it helps, and law unchanged can make social change impossible”⁹⁵. Trots att lagen ändrades betyder det inte automatiskt att en förändring i verkligheten kan ske. Det kryphål som lämnades i lagen, alltså andra stycket om våldförande, har nog gjort att många har kommit undan lindrigare än vad de förtjänade. Denna fråga kan vara intressant för vidare forskning: vilken genomslagskraft hade 1962 års kriminalisering av inomäktenskaplig våldtäkt i praktiken?

11.2 Vilka föreställningar var nya i förslaget 1962?

⁹⁴ Hirdman Yvonne i Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (red) Genushistoria – en historiografisk exposé (2004) sid. 116-121

⁹⁵ MacKinnon Catharine A, Womens lives men’s laws (2005) sid. 103

Kriminalpolisintendenten värnar om kvinnans rättigheter när han skriver att en eventuell kriminalisering skulle göra att många av de brutala övergrepp, som sker inom äktenskap då mannen är berusad, skulle minska avsevärt. Dessa resonemang var ovanliga i dessa instanser vid tidpunkten.

Fredrika-Bremer-Förbundet var den organisation, av dem som fick uttala sig i remissen, som häftigast stod bakom kriminaliseringen. De såg det som en självklarhet att de våldtäkter som skedde inom äktenskap skulle inkluderas i lagen. Deras uppfattning var att de våldtäkter som skedde inom äktenskap kunde vara minst lika brutala som övriga och menade därför att det automatiskt inte borde innebära en förmildring av straffet då parterna är gifta.

Även RFSU var av denna uppfattning. De fick till viss del sin vilja igenom då man sade att man skulle pröva varje enskilt fall som våldtäkt men ändå ha de förmildrande omständigheterna i åtanke vid bedömandet. RFSU påstår att våldet och kränkningen blir större i de fall då en man begår gärningen endast för att kränka kvinnan som han tidigare haft ett förhållande med. Synsättet som tillämpades är i stadgandet av god karaktär men hur det har fungerat i verkligheten är en annan fråga.

Klackenberg var till viss del för en kriminalisering men han ville inte att inomäktenskapliga våldtäkterna skulle falla under våldtäkt för att begreppet då skulle förlora mycket av sin slagkraft både i folkmun och i rättsväsendet. Trots det värderar inte Klackenberg kvinnans sexuella frihet på samma sätt som departementschefen gör och tycker inte att den är en tillräckligt god anledning för att placera brottet under våldtäkt och bedöma gärningen därefter.

11.3 Vilka föreställningar motarbetade kriminaliseringen?

De föreställningar som följer med ändå från 1953 års betänkande är de som säger att en kriminalisering inte skulle leda till något fruktbart i praktiken eftersom en gift kvinna sällan skulle anmäla en inomäktenskaplig våldtäkt. I de fall som kvinnan skulle ha anmält händelsen skulle det varit väldigt svårt för polisen att bevisa att det verkligen skett en våldtäkt. Nästan i samtliga instanser har ovanstående diskuterats. Det borde inte läggas så pass stor vikt vid dessa argument. Istället borde man införa kriminaliseringen och sedan med samhällseliga åtgärder såsom att ge kvinnan stöd så att hon vågar anmäla händelsen. Uppfattningen om att rättsapparaten inte kan lösa de stora samhällseliga problem som de inomäktenskapliga

våldtäkterna innebär, är till viss del korrekt. Däremot tror jag att man med de samhälleliga insatser som Persson föreslår i kombination med lagstiftning kan uppnå visst resultat.

Andra argument som talar emot en utvidgning är att man fruktar att kvinnan ska anklaga sin man för våldtäkt trots att ingenting har skett. Man tänkte sig att kvinnan skulle nyttja denna lagen för att få göra abort.

Enligt Klackenbergs skiljer sig de inomäktenskapliga våldtäkterna kraftigt från de så kallade överfallsvåldtäkterna. Resonemanget är visserligen inte helt fel, första tanken är att det måste vara väldigt obehagligt att bli våldtagen av en främling som är helt oberäknelig. Men när man tänker efter måste det vara lika hemskt att bli våldtagen och sviken av någon som man litar på och till och med älskar. Klackenberg menar också att begreppet våldtäkt skulle urlakas och att begreppet inte skulle ha samma slagkraft som tidigare om man utvidgar lagen. Detta är också en fråga som är intressant till kommande forskning. Har begreppet våldtäkt tappat sin slagkraft i folkmun och har inkluderingen av den inomäktenskapliga våldtäkten gjort att den rättsliga bedömningen blir mildare.

Slutligen kan man konstatera att 1962 års lagförslag mötte kraftigt motstånd, inte minst i andra kammaren där det brutalt röstades ner och en del yttrade dessutom på ett sätt som vi idag uppfattar som kvinnofientligt. Enligt MacKinnon var inte en lagändring en garanti för att en samhällelig förändring skulle ske. Ifall någon verklig förändring har skett i samhället på grund av lagen som kriminaliserade våldtäkt överlämnar jag till vidare forskning. Utifrån litteraturen som undersökts kan man se hur urgamla föreställningar levt kvar långt in i vår egen tid.

12. Sammanfattning

Våldtäkt är ett ständigt aktuellt ämne samtidigt men även ett som man gärna undviker att tala om det. Sverige är det land som har värst statistik när det gäller våldtäktsbrottet, vilket kan bero på flera olika anledningar som dock inte kommer att undersökas närmare i uppsatsen.

De flesta våldtäkterna sker inom hemmets väggar, därför förefaller det uppseendeväckande att de inomäktenskapliga våldtäkterna kriminaliserades i Sverige så sent som på 1960 talet.

Uppsatsen tar upp hur resonemangen kring genus, manligt, kvinnligt och rättsligt gick när sexualbrottskommittén, lagrådet och dess remissinstanser samt första och andra riksdagskammaren utredde den eventuella kriminaliseringen.

Uppsatsen förhåller sig till genusteori, kriminologisk historia över de inomäktenskapliga våldtäktsbrotten samt andra teorier som kan förklara företeelsen.

Resultaten visar ett allmänt motstånd mot att kriminalisera de inomäktenskapliga våldtäkterna i de flesta instanserna. Det mest frekvent förekommande argumentet är att ett dylikt brott har svårt att komma till samhällets kännedom samt att det är svårt att bevisa. En låg tilltro förärades det kvinnliga könet då man menade att de skulle utnyttja lagen till sin egen fördel i skilsmässoprocesser eller vid illegitimt abortbehov.

Ett visst resonemang kring könens olikhet och samhällelig förändring kan skönjas hos en av källorna. Idéer som kan tänkas ligga bakom förändringen och motarbeta de gamla föreställningarna framkommer även hos vissa. Kvinnans sexuella frihet började diskuteras av en del organ.

Uppsatsen öppnar dörrar för ytterligare forskning då man kan undersöka vilken genomslagskraft 1962 års brottsbalk fick när det gäller inomäktenskaplig våldtäkt och våldtäkt överhuvudtaget eftersom en del trodde att våldtäktsbegreppet skulle förlora sin slagkraft om man inkluderade de inomäktenskapliga våldtäkterna.

13. Litteraturlista

Bergenheim Åsa, *Brottet, Offret och förövaren*, Stockholm, Carlsson bokförlag (2005)

Bjarne Larsson Gabriella, *Forma Historia – Metodövningar*, Lund, Studentlitteratur (2006)

Bjelle Britta, *Brottsoffer i fokus 2001*. Växjö universitet

Bjelle Britta, *Brottsoffer i fokus 2003*. Växjö universitet

Bourke Joanna, *Rape – A history from 1860 to the present day*, Great Britain, Virago press (2007)

Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (Red), *Genushistoria – En historiografisk exposé*, Lund Studentlitteratur (2004)

Lewin Bo (red) mfl, *Sex i Sverige – om sexuallivet i Sverige 1996*, Stockholm, Larserics print AB (1998)

MacKinnon Catharine, *Women's lives - men's laws*, USA (2005)

Persson Leif G.W, *Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet* Stockholm Gotab (1981)

Källmaterial

Statens offentliga utredningar 1953:14 förslag till brottsbalk

Bihang till Riksdagen protokoll år 1962 propositioner nr 10

Motioner 1962: 4 samlingen motioner andra kammaren nr 387-659